

საქართველოს
საბჭოთაო
დემოკრატიული
რევოლუციური
პარტია

XI. ყოველკვირეული გაზეთი. XI.

№. 14 კვირა, 30 მარტი 1903 წლის. №. 14

გაზეთის ფასი: ერთი წლით თფილისში 7 მან., ნახევარი წლით 3 მ. 50 კაპ. თფილის გარეთ ერთი წლით 8 მან., ნახევარი წლით 4 მან., სხვა თვით 2 მან., თითო ნომერი—15 კაპ.
ხელის-მოწერა მიიღება: თფილისში—«წერაკითხვის გამავრ. საზოგადოების» კანტელარიაში და «კვალის» რედაქციაში, სხვა-თვის ქუჩაზე, № 35. ტელეფონი № 734.
ფოსტის ადრესი: Тифлисъ. Редакция «КВАЛИ».

შინაარსი: მამულიშვილები, ეროვ. თუ ხალხის სამსახური, ევროპელების.—ეკონ. განვითარება.—შინური მიმდინარეობა.—სხვა დასწავა ამბები. კორესპონდენტები.—რუსეთის ცნობები.—სსს-ღვარ-გარეთ.—აზრი, მათ. ჯ. ანდრეევის, თარ. ბ. დომინათი-ძისა.—შავს ზღვაში, ჯექ. ზღვისპარედასა.—ორი თაობა, ან. ნემეკისისა, თარ. სვარ-სკანდელისა.—მეურნე და მეურნეობა, გ. მარმალაძისა.—წერ. რედ. მიმართ.—განცხადებანი.

ხუთშაბათს, 3 აპრილს, დაბა ახალ-სენაკში გადახდილი იქნება 40 დღის წირვა და პანაშვიდი წაასულ წელიწადში თფილისის საქალგებო ინსტიტუტში კურს დამთავრებულის და უდროოდ გარდაცვალებულის
მარიამ ივანა გარისოვ—გერიძის
ასულის სულის მოსახსენებლად, რასაც აუწყებენ დედა დები და ძმები ნათესავთა და ნაცნობთ.

მამულიშვილობა, ეროვნობა თუ ხალხის სამსახური?

მე არ ვიცი ისეთი პატიოსანი და გამტაცი გრძობა, როგორც მშობელი ხალხის თავგანწირული სიყვარულია, და მასთანვე არ მეგულდება არც ერთი მოქმედება, გაბედული და ხალხის სიყვარულით გამოწვეული, რომელსაც ჩვენში მამულიშვილობის ან ეროვნობის სახელით წინ არ აღდგომოდენ. მერე რომ იკითხოთ, რა არის მამულიშვილობა ან ეროვნობა, —ყოველგან პასუხათ გაიგონებთ,—ეს სამშობლო ქვეყნის, ერის თავდადებულს სიყვარულიაო. თუ ეს მართლა ასეა, რათ დაუპირდაპირეს ერთმანეთს ეს გრძობები, რით ეწინააღმდეგება მამულიშვილობა და ეროვნობა ხალხის სიყვარულს, ხალხისთვის შრომას? ვინც ხალხის სამსახურს და მისთვის გზის გარკვევას სწირავს თავის ძალ-ღონეს, რათ ითვლება ის სამშობლოს დამკარბველათ და ერის უარყოფელათ, და მას კი, ვისთვისაც მშობელი ხალხის კენესა და შვება, მისი მწარე ბრძოლა და იმედიანი მომავალი,—ყველა ერთნაირათ უცნობი და შორეულია,—რათ მოაქვს თავი ჩამდვილ მამულიშვილათ და ერის მოჭირახულეთ? განა სამშობლოს და ერის სიყვარული მარტო მშობელ ხალხს სამსახურში არ უნდა იხატებოდეს? საიდან წარმოდგა ეს უკუღმართობა? მართალია, იგი თვით ხალხის გულში ფესვს ვერ მოიდგამს,—ხალხი კარგათ იცნობს თავის მტერს და მოყვარს,—მაგრამ ჩვენს „საზოგადოებაში“ კი მტკიცეთ არის გამეფებული ეს შეხედულება, და ვინ იცის, რამდენი ნორჩი გონება დააბნელა, რამდენ ხეირიან გრძობას გამოაცალა მაცოცხლებელი ნიადაგი და უნაყოფოთ გაახშო.

ჩვენ გვსურს დავარღვიოთ ეს ცრუ წარმოდგენა. გვსურს გამოვარკვიოთ, რომ მამულიშვილობის და ეროვნობის სახელით მონათლულია ისეთი რამ, რაც ძირიანათ ეწინააღმდეგება მშობელ ქვეყნის კეთილდღეობას და ერის უმრავლესობის ბედნიერებას; რომ დღეს ქვეყნის წრფელი სიყვარული და ეროვნობის დაცვა მხოლოთ ხალხის სამსახურში უნდა იხატებოდეს.

მაშ ახედოთ რიდე მამულიშვილობას და ეროვნობას.

მამულიშვილობა.
თ-დი აღექს. ქვეყნის საფლავზე მგოსანი შემდეგ ფიქრებს ეძლევა:

ტკბილად ვიქტო,
ნათლის სვეტო,
შენ არ დაგწვია ჩვენსავით გულა,
...
თორემ სხვა გვანათ
მწარეთ და მრათ
კვ შენი გულიც იწყებდა ძველას...
და შენც ჩვენსავით
სიტყვებით ავით
გესლით და ნაღვლით იწყებდი მღერას.
ამ სვედის ერთათ ერთი წყარო მამულიშვილური გრძობა არის, მამულის დაბეჩავებამ აუძღვრია მგოსანს სული და გული.
ეს არ სსანტრა
უკუღმართი დრო
სიტყვებითვე გვეკვავს, გვეკვება ხეკლი,
არცა გვექვს ძალი
და არც წამალი..

სად არის მისხელი, რომ მოგვეჩ ხელი?!
ბედი უკუღმა დატრიალდა, და ჩამდვილი მამულიშვილი, რომელიც ალ. ქვეყნის ღროს ტკბილ სიმღერას ეძღვოდა, დღეს უნდა მწარეთ სტიროდეს. ასეთია თვითონ მგოსანისაზრი. და აი, ამ პატარა ლექსს რომ ჩაუკვირდეთ, ნათლათ გავარჩევთ ჩვენი მამულიშვილობის დედა-ძარღვს. ვისი ბედი დატრიალდა უკუღმა? ვინ რა დაკარგა ამ ღროს განმავლობაში? მივღმა ხალხმა? ერთმა ნაწილმა? აი, აქ არის ჩამარ-

ხული ჩვენგან წამოყენებული კითხვის ახსნა, აქ მიიხსნება დღევანდელ მამულიშვილურ გრძნობის ნამდვილი წყარო, გაირკვევა მისი ნამდვილი შინაარსი.

შევადაროთ ეს ორი ხანა.

რუსეთის ხელში გადასვლით საბოლოოთ ძირი გამოეთხარა ჩვენში ძველ წყობილებას. თავდა-ახნაურობამ გარეშე მტრის ძალას რომ ვეღარ გაუძლო, მტრის მოსაგერებელი მახვილი რუსეთს გადასცა. მოვალეობის თავიდან აშორებით ის უღარდელ ცხოვრების შექმნას ფიქრობდა. პოლიტიკური მეთავეობის ტვირთი მან მხრებიდან მოიშორა. მაგრამ ამასთან ერთათ ის სრულებითაც არ ფიქრობდა სოციალურ პირველობის დათმობას. აქ მას ვერაფერს შეეცილებოდა, პერიქით, ის ახლა ფიქრობდა ძლიერ მფარველობის ქვეშ წინანდელზე უფრო სავსებით განცხრომისათვის თავის მიცემას.

აი, ასეთ მდგომარეობაში იყო ჩვენი ქვეყნის ბედი თ. ალ. ჭავჭავაძის დროს. ვისთვის იყო ეს მდგომარეობა ახლანდელზე უკეთესი? მაშინდელი ქართველობა ორ მთავარ ჯგუფათ იყო გაყოფილი. ცალ მხრით ყოველ უფლებას მოკლებული, ფეოდალურ უღლით წელ-გატეხალი უმრავლესობა იდგა, მეორე მხრით უფლებებით აღჭურვილი და ეკონომიურათ უზრუნველ ყოფილი უმცირესობა. პირველთ მას აქეთ ყმის ბორკილებს გარდა არა დაუკარგავთ რა, მაშასადამე მათთვის წარსული უფრო ბნელი იყო, ვიდრე დღევანდელი დრო არის. დაგვრჩა მეორე ჯგუფი, რომელსაც დღეს არც ძალა შერჩა, არც გავლენა, და მაშინ კი, როგორც დავინახეთ, ქვეყნის პატრონი და ბატონი იყო. აი, სწორეთ ამ მეორე ჯგუფის ოპტიმიზმით იყო გამსჭვალული ალ. ჭავჭავაძეც, მისი ღვიძლი შვილი. სწორეთ ამიტომ აცილდა მის გულს მამულისშვილური შხამ-ნაღველი. იქ, სადაც მთელი ეკონომიური ძალა ერთ რომელიმე ჯგუფს აქვს ხელთ, მისი თვალთა ხედვა მისივე წრით შემოზღუდულია. მის ინტერესებს ემსახურება მთელი ქვეყანა და ამ წრეს გარეთ მისთვის არაფერი არსებობს: თავის კერძო ინტერესი მას ქვეყნის ინტერესათ ეჩვენება. „მამულის“ ბედ-იღბალი ამ „მამების“ ბედ-იღბალია, და თუ ამ უკანასკნელთ ცამ გაუღიმა, სჩანს, პირველსაც ბედის პირი უნდა გაეხსნას. და აი, სწორეთ ამნაირ დროს მომართა ჩანგი ჭავჭავაძეც. «ლოთებო, ნეტავი ჩვენა“-ო. ამ სიმღერაში გაბატონებული ჯგუფის კმაყოფილება ინატებოდა და, მაშასადამე, მამულიშვილური ოპტიმიზმიც შიგ იყო ჩართული.

მაგრამ დრო წინ მიდიოდა, ძველ საზოგადოებაში ჩასახული ახალი ძალა თავისას შეგებოდა და თანდათან არღვევდა საზოგადოებრივ განწყობილებას. გლეხების განთავისუფლებამ ბოლო მოუღო ფეოდალურ უფლებებს, ამავე დროს ფულმა ნატურალური წეს-წყობილების კარი სრულებით შეიწვრია. თავდა-ახნაურობამ, როგორც მოსალოდნელი იყო, ვერ აიღო ახალი ცხოვრების აღღო. ყმა და მამული, ეს ორი დედაბოძი მისი კეთილდღეობის,—ერთი 19 თებერვლის მანიფესტმა, მეორე ფულის გაბატონებამ გამოაცალა მას ხელიდან. და აი, იწყება ძველი „მამების“ დაქვეითება. ერთ დროს ცხოვრების მეთაური ჯგუფი ცხოვრების კულში მოქცეული შეიქნა. მის მაგივრათ, მის გვერდით იზრდება და ფეხს იდგამს სხვა საძირკველზე აღმოცენილი ახალი საზოგადოებრივი ჯგუფები. ჯერ კიდევ ნორჩი და გამოურყვეველი, ეს ახალი ჯგუფები ცხოვრების განახლებაში პოებენ სასიცოცხლო ნაკადულს. ცხოვრების ყოველი წინ წაწევა მათ გამარჯვებას მოასწავებს. ესენი ძველ ცხოვრების ბატონს თინდათან ძალას ხელიდან აცილიან. ეს უკანასკნელი ვერსაიდან ვერ უღდება ახალ ცხოვრებას, ვერ ახერხებს მასთან შეკავშირებას, აღარაფერს გამო-

ელის მისაგან და გრძნობს, როგორ რჩება თანდათან უკან, როგორ კარგავს თავის ძველ დაღებას, როგორ მარხავს თავის იმედებს. ცხოვრების შეუჩერებელი წინ-სვლა მისი უფრო ჩერებელი უკან დახევია. და აი, აქ იწყება ამ ჯგუფის მოუქმა და გოღება. ეს მწარე კენესა დღემდის გაიპის ჩვენ ქვეყანაში და მასში ჩაღესილია იმედ-დაღეულ საზოგადოებრივ ჯგუფის მთელი შხამ-ნაღველი. ეს ჯგუფი გრძნობს, რომ ფეხ ქვეშ თანდათან ნიადაგი ეცლება, რომ რაღაც საშინელი ძალა მას სამარისაკენ მიღეკავს, და მთელი ქვეყნის მთელი მამულის დაღუბვა ელანდება. ჯგუფობრივი გრძნობა აქაც მამულისშვილურ გრძნობის სახეს ღებულობს. ამ გვარ ცვლილებას ხელს უწყობს ის გარემოებაც, რომ ძველი წყობილების დამანგრეველი ძალა, ფულა, პირველ ხანებში მაინც, თითქმის სულ უკნო ხალხას, სოჭის ხელში ტრიალებდა, რადგანაც სოჭის ბურჟუაზიამ ისტორიულ პირობებს გაპო აღრე მოაღვა ჩვენში ფეხა. აი, აქედან მოუვლნათ უბედურება ჩვენს „მამებს“ და ამიტომაც უფრო გაშმაგებით მოართეს ყვირილი—„სამშობლო განსაცდელშია, უცხო ხალხმა გავანადგურა, ვისნათ თავი სოჭებიდანო“. ვინც რამდენიმე საუკუნის განმავლობაში თავის თავს ქვეყნის მამათ სთვლიდა, ვისაც ვნის, კულტურის, ზნე-ჩვეულების დამცველი და მატარებელი მხოლოდ თავისი თავი ეგონა,—მას თავის დამარცხებასთან ერთათ ყველა ამავეის გაქრობა და მოსპობა ეჩვენება. და სწორეთ აქ იბადება ის უკმაყოფილება აწმყოთი, უიმედობა მომავლათ და მხოლოდ წარსულის მადლიერათ მოგონება, რომელიც ასე ახასაათებს ჩვენს მამულიშვილებს. მამა-პაპური სიპაპაკის, მათი სამშობლოს საყვარულის, მტკიცე ზნე-ჩვეულებას მოკონება,—მხოლოდ ეს ასულდგმულებს მათ, თანამედროვე გაუტანლობა „მამულის“ დავიწყება, წოდებათა ერთმანეთში არეკ-დარევა,—ეს უკვეთს მათ იმედს და სასოწარკვეთილებაში აგდებს. დღევანდელი „მამულიშვილობა“ იხედება უკან, და არა წინ, მისი იდეალი მკვდარია და წარსულს ეკუთვნის. მომავალში მას სიკვდილს გარდა არა ელის რა. თავის ხსნას ის ცხოვრების უკან დახევაში პოვებს. და რადგანაც ძველი დროს გაცოცხლება შეუძლებელია, ცხოვრება სულ სხვა მხარეს მიიწევს და არ სჩანს ისეთი რეალური საზოგადოებრივი ძალა, რომელსაც შეეძლოს ძველი იდელების დაცვა და აღდგენა,—ეს მამულისშვილური გრძნობა უსაქმოთ რჩება, უმოქმედოთ არსებობს. მისი ერთათ ერთი სარბიელი სიტყვიერი მოთქმა-ტირილია. ამიტომაც ასე იჩუტება ის თანდათან, და ბოლოს გრძნობა, ჯგუფობრივ პსიხოლოგიით შეღებილი, მაგრამ მაინც გულწრფელი, იცვლება უშინაარსო სიტყვების რახარუხათ, მყავე პატრიოტობათ.

ამნაირ ნიადაგზე აღმოცენილი ჩვენი „მამულისშვილობა“; ის რეაქციით არის გაჟღენთილი და რეაქციას ასულდგმულებს.

განსხვავებული და გაწმენდილი პოეზიით, ის აკაკის საუკეთესო ლექსებში არის გამოსახული. გამოჩუტული და სიტყვების რახარუხათ გადაქცეული, ის დაბერებულ „ივერიის“ ფურცლებიდან იყურება.

ყვირილელი.

მაონომიური განვითარება

მე-XIX საუკუნეში.*)

არგვანა თვისება საქონელში განხორციელებული შრომის.

ადამიანის სამუშაო ძალა ხორციელდება ათასგვარ საქონელში; თითოეული ამ საქონელთაგანი სხვადასხვა მოთ-

* იხ. „კვალი“, №№ 12 და 13.

ხოვნილებას აკმაყოფილებს და შრომის სხვადასხვა თვისების გამოჩნატელობა. მაგ. თერძის შრომა თავს თვისებით განირჩევა მჭედლის შრომიდან.

თერძი მჭედელი, სამუშაო ძალას სხვადასხვა მიზნის მიხედვით ხარჯავენ და მათი მუშაობაც სხვადასხვანაირ მოძრაობას ითხოვს. ერთი ჩოხას კერავს, მეორე ლურსმანს ქედს; პირველს ერთნაირი ცოდნა სჭარია, მეორეს—მეორენაირი; ქედვისთვის სიჭირო მოძრაობა განსხვავდება კერვისთვის საქირო მოძრაობისაგან. კერვა არ გავს ქედვას. ესთქვათ, თერძი ერთ ჩოხის შეკერვას იმდენ სამუშაო ძალას ანდომებს, რამდენსაც მჭედელი ათასი ლურსმანის დამზადებას. ამ შემთხვევაში ჩოხა პირდაპირ გაიცვლება ათას ლურსმანში, რადგან ჩოხა და ათასი ლურსმანი თანასწორ ძალას გამოჩნატეული არიან, ე. ი., მათ ერთი და იგივე გასაცვლელი ღირებულება აქვთ. მაგრამ, რაც შეეხება მათ სახმარ ღირებულებას, ამ მხრივ ჩოხა და ათასი ლურსმანი ერთმეორისაგან განსხვავდებიან, როგორც სხვადასხვა თვისების შრომის ნაყოფი და როგორც სხვადასხვა მოთხოვნილებათა დამკმაყოფილებელი. აი, მხოლოდ იმიტომაც შესაძლებელია ორი საქონელის ერთმეორესზე დაპირდაპირება, რომ მათ სხვადასხვა სახმარი ღირებულება აქვთ. ერთს სჭარია ჩოხა, მეორეს—ლურსმანები და იმიტომ ბაზარზე ჩოხას უპირდაპირებენ ლურსმანს. მათი ერთმეორესზე გაცვლა კი ხდება იმისდა მიხედვით, თუ რამდენი საზოგადოებრივი საქონელი სამუშაო დროს დახარჯულია ჩოხის ან ლურსმანების დამზადებაში. თუ 1000 ლურსმანს იმდენი შრომა სჭარდება, რამდენიც ერთ ჩოხას და თუ მე მინდა შევიძინო 2000 ლურსმანი, მაშინ სამაგიერო უნდა მეცეცე ორი ჩოხა. გაცვლა შრომის რაოდენობის მიხედვით ხდება და აქ ბაზარზე ვტყობილობთ საქონლის გასაცვლელ ღირებულებას. ხოლო სახმარ ღირებულებათა სხვადასხვაობა არის მისეზი, რომ საქონლები ბაზარზე ერთმეორეს უპირდაპირდებიან.

სხვადასხვა სახმარ ღირებულებათა გროვაში (СОВОКУПНОСТЬ) ანუ საქონლებში გამოჩნატება სხვადასხვა თვისების შეერთებული შრომა, ე. ი. შრომის საზოგადოებრივი განაწილება. სადაც შრომის საზოგადოებრივი განაწილება არ არსებობს, იქ არც საქონლის*) წარმოებას აქვს ადგილი. ორი საგანი ერთმეორეს უპირდაპირდება, როგორც საქონელი, მხოლოდ იმიტომ, რომ ისინი ორი ერთმანეთისაგან დამატებით მწარმოებელთა შრომის ნაყოფი არიან.

სახმარი ღირებულებები ერთმეორეს ვერ დაუპირდაპირდებიან და ერთმეორეში არ გაიცვლებიან, თუ ისინი სხვადასხვა თვისების შრომის არ გამოჩნატენ. ბაზარზე ლურსმანი ლურსმანზე ან ჩოხა ჩოხაზე არ იცვლება. ლურსმანი ჩოხას უპირდაპირდება.

აი, რა არის სახმარი ღირებულება და აი რა მნიშვნელობა აქვს მას.

სახმარი ღირებულებები: ჩოხა, ლურსმანი, სკამი და სხვა, ე. ი. ყოველგვარი საქონელი ორ ელემენტს (ნაწილს) შეიცავს: ნივთიერებას და შრომას. ჩოხას, ლურსმანს, სკამს და სხვ. თუ გამოვაცილოთ ყველაფერს, რაც კი თითოეულ მათგანში ადამიანის შრომის ნაყოფია, მაშინ დარჩება მხოლოდ ნივთიერება, რომელსაც თვით ბუნება ადამიანს უშრომლათ აძლევს. ადამიანი თავის შრომით ნივთიერებას მხოლოდ ფორმას უცვლის, მაგრამ ამ შემთხვევაშიაც ადამიანს ბუნების ძალები დახმარებას უწყვენ. მაშასადამე მარტო

*) საქონელი ქვია ისეთ ნივთს, რომელიც ბაზარზე გასატანათ და გასაყიდათ მზადდება.

ადამიანის შრომა არაა სასარგებლო ნივთების, სახმარ ღირებულებათა ერთმეორე წყარო. სიმდიდრეთა დედა ბუნებაა, მამა—შრომა.

შრომა ბევრნაირია, მაგ. კერვა, ქსოვა, მჭედლობა, მაგრამ როგორც თერძის ისე ფეიქრის, მჭედლის შრომა ტვიწის, ნერვების, ძარღვების და სხვ. დახარჯვაში გამოჩნატება, კერვა და ქედვა მხოლოდ ორი სხვადასხვა ფორმა ადამიანის ძალის დახარჯვისა.

შრომა შეიძლება იყოს უბრალო და რთული. რთული შრომა ისეთს ქვია, რაველიც მშრომელის რაიმე მომზადებას თხოულობს, უბრალო შრომა კი ისეთს, რომლისთვისაც ეს მომზადება საქირო არ არის. მაგ. მესაათის შრომა—რთულია, შავი მუშის—უბრალოა. მაგრამ ეს განსხვავება არ აფერხებს მათ ერთმანეთთან შედარებას. ამ ორგვარი შრომის ნაყოფის ერთმანეთთან დაპირდაპირების დროს პირველი მშრომელის მომზადებაზე დახარჯული დრო და ჯაფაც მხედველობაში მიიღება, ისე რომ ერთი საათის რთული შრომა უბრალო შრომის რამოდენიმე საათს უდრის. სხვა და სხვა რთულ შრომის ამ ერთ უბრალო შრომის რაოდენობით გაზომვა როგორ ხდება ნამდვილათ,—ამას შემდეგ დაინახავთ.

ყოველ საქონელს შეუძლია თავის ღირებულება სხვა საქონლებში გამოჩნატონ. მაგ. საათი=50 გირ. ლურსმ.=ერთი ჩოხა, რადგან სამივეში თანასწორი სამუშაო ძალაა დახარჯული.

მაგრამ ეს პროპორცია ხშირათ ირღვევა; საწარმოვე იარაღების და მეთოდების გაუმჯობესების გამო ზოგიერთი საქონლს წარმოება ადვილდება, ე. ი. მის დამზადებას ნაკლები შრომა სჭარდება. მაგ. დღეს 100 გირ. ლურსმანს ახალი სამუშაო იარაღების წყალობათ იმდენი დრო და შრომა სჭარდება, რამდენიც უწინ 50 გირ. ლურსმანს სჭარდებოდა, ე. ი. ლურსმანების დამზადებას ადრანდელზე ორჯერ ნაკლები შრომა უნდება; დანარჩენი საქონლების დამზადება კი იმდენსაცე შრომას ითხოვს, რამდენსაც ადრე თხოულობდა. ამ შემთხვევაში ძველი პროპორცია იცვლება ასე: საათი=100 გირ. ლურსმანს=ერთი ჩოხას, ე. ი., ლურსმანის ფასმა დაწია, ის გაიფუტა. უწინ ასი გირ. ლურსმანის პატრონს ორი საათის ყიდვა შეეძლო, ახლა კი 100 გირვანქა ლურსმანში მხოლოდ ერთ საათს მიიღებს.

ამნაირათ წარმოების რომელიმე დარგში ტექნიკის, საწარმოვე იარაღთა გაუმჯობესება მეტ სიმდიდრეს, მეტ საქონელს ქმნის, მაგრამ ამ შრომის გაადვილებას თან მოყოლა გასაცვლელი ღირებულების შემცირება. ერთი სიტყვით, ერთი და იგივე შრომა განსაზღვრულ დროს განმავლობაში ქმნის თანასწორ ღირებულებას, როგორათაც უნდა შეიცვალოს საწარმოვე ძალთა ნაყოფიერება. მაგრამ იმავე დროს განმავლობაში ის იძლევა რაცხვია მეტ-ნაკლებ მოსახმარ ღირებულებას: მეტს, როცა საწარმოვე ძალთა ნაყოფიერება მატულობს; ნაკლებს, როცა ეს ნაყოფიერება კლებულობს. იგივე ცვლილება საწარმოვე ძალებისა, რომელიც იწვევს შრომის მეტ ნაყოფიერებას და მაშასადამე ქმნის მეტ მოსახმარ ღირებულებას, ამცირებს ამ საქონლის გასაცვლელ ღირებულებას, რადგან ახლა ნაკლები სამუშაო დროა საქირო იმდენივე საქონლის შესაქმნელათ. წინააღმდეგ შემთხვევაში—ადგილი აქვს წინააღმდეგ მოვლენას.

ღირებულების ფორმა ანუ გასაცვლელი ღირებულება.

საქონელი სახმარი ღირებულებაა, გამოსადეგი საგანია, მაგ. პური, რკინა, ჩოხა, სკამი და სხვა. თითოეული მათგანი ამა თუ იმ თვისებით და ფორმით, რომელიც მან ოსტატის ხელში მიიღო, ადამიანის რომელიმე მოთხოვნილებას

აკმაყოფილებს. ამაში გამოიხატება მისი (საქონლის) ნატურალური (ბუნებრივი) ფორმა. მაგრამ ყოველი საგანი (შრომის ნაყოფი, მაგ. პური, შალი და სკამი) უსათოთ სახმარი ღირებულების მატარებელი უნდა იყოს, რომ ის საქონლათ ჩაითვალოს.

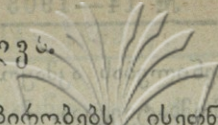
საქონელი, როგორც სახმარი ღირებულება, შეგვიძლია გადავაკეთოთ, გარდავქმნათ, მაგრამ საქონელს, როგორც ღირებულების განხორციელებას, ადამიანი ახალ თვისებას ვერ შექმნის. საქონელი, ბაზარზე საზოგადოთ საქირო საშუალო სამუშაო ძალის გამომხატველია, ე. ი. საქონელი, როგორც გასაცვლელი ღირებულება, არ არის რომელიმე ზიანს მიქმნის დახარჯული ძალის განხორციელება; არა, საქონელი იმ შრომის გამომხატველია, რაც არსებულ საზოგადო ეკონომიურ პირობებში საქიროა მის დასამზადებლათ; მაშასადამე, საქონლის ღირებულებას საზოგადოებრივი ხასიათი აქვს და მისი ღირებულება აიწევს ან დაიწევს იმისდა მიხედვით, თუ რამდენათ იცვლება საზოგადო პირობები წარმოების რომელიმე დარგში, რამდენათ კლებულობს ან მატულობს საგნის მოსამზადებლათ საქირო შრომის რაოდენობა. ერთი საქონლის ღირებულება აიწევს მაშინ, როდესაც გადავიღებთ მეორე საქონლის გაკეთება. ეს იმას ნიშნავს რომ პირველი საქონლის გასაკეთებლათ საქირო შრომა უცვლელათ დარჩა და მეორე საქონლის გასაკეთებლათ საქირო შრომა კი შემცირდა. მაგ. ორი (ჩოხა და წაღები) საქონელი იყო თითო დღის შრომის ნაყოფი, ახლა ზირვექს ისევ ერთი დღე უნდა, მეორეს ნახევარი; მაშასადამე, ახლა ერთი ჩოხა ორ წყვილ წაღებზე გაიცვლება, რადგან ახლა ორ წყვილ წაღებში იმდენი შრომაა განხორციელებული, რამდენიც უწინ ერთ წყვილში იყო.

საქონლის ასეთი დაპირდაპირება და მისი ღირებულების განსაზღვრა შრომის საზოგადოებრივი განაწილების ნიადაგზე ხდება; ამნაარათ საქონელთა ღირებულება გამოიხატება ამ საქონელთა შორის არსებულ საზოგადოებრივ ურთიერთობაში.

საქონელთა ფორმა, სახმარი ღირებულებანი, ათასნაირია, ხოლო მათ გასაცვლელ ღირებულებას ქვს საერთო ფორმა — ფული.

P. S. შეცდომის გასწორება. „კვალის“ მე-13 ნომერში, 196 გვერდზე დაბეჭდილია: საქონელს აქვს ღირებულება იმიტომ, რომ ის შრომის ნაყოფია, რომ მასზე სამუშაო ძალაა დახარჯული. ორი საქონელი ერთი-მეორეზე იცვლება, როგორც განხორციელება ამ სამუშაო ძალისა. ეს სამუშაო ძალა ყველა საქონელში ის საერთო რამეა, რომლის გაზომვა და ერთიმეორესთან შედარება შესაძლებელია. ორი საქონლის ერთმანეთთან შედარება არის მათში განხორციელებულ სამუშაო ძალის რაოდენობის შედარება. აქ ჩვენ შრომას ვუპირდაპირებთ შრომას. თვითოეულ ნივთის...
უნდა იყოს: ყველა საქონელში არის ისეთი საერთო რამე, რომლის გაზომვა და ერთიმეორესთან შედარება შესაძლებელია. ასეთი საერთო რამე არის თითოეულ საქონელში განხორციელებული სამუშაო ძალა. საქონელი ერთიმეორეზე იცვლება ამ ძალის რაოდენობის მიხედვით. გაცვლის დროს შრომა უპირდაპირდება შრომას.

შინაურ მიმოხილვა.

თანამედროვე ცხოვრების ნივთიერ პირობებს ისეთნაირათ გაუმწვავებია ბრძოლა არსებობისათვის, ეს ნივთიერება უჩლუნგებია ადამიანური გრძობა, იმ ურთიერთობებში ადამიანთა ზნეობრივი გამხეცება, რომ დღეს ხშირათ ძმა ძმას აღარ ინდობს, მამა შვილს, შვილი დედას, არ ერიდებიან არავითარ საშვალებას ერთმანეთის დასამზობათ და მით თავიანთი კეთილდღეობის ასაშენებლათ; ასე რომ მთელი დღევანდელი ცხოვრება თითქოს ერთ საშინელ ტრაგედიათ გადაქცეულა, რომლის ცალ-ცალკე ეპიზოდებიც კი თავზარს ცემს ადამიანს. ერთ ასეთ ეპიზოდს გადმოგვცემს ქ. ქუთაისიდან გაზ. „ნოვ. ობ.“-ის კორესპონდენტი. ერთი მოხუცებული ქერივა რამდენიმე წლის განმავლობაში სისტემატიურათ უწამებიათ და პირდაპირ უხრჩვიათ თავის საკუთარ ქალს და მის საყვარელს მხოლოდ იმ მიზნით, რომ საცოდავ მოხუც ქალს თავისი ანდერძი მათ სასარგებლოთ შეეცვალა. ყოველგვარი ძალდატანებით მოხუცს ხელს აწერინებდენ ისეთ ქალღებზედაც კი, რომლებიც პირდაპირ მისი ვაჟის წინააღმდეგ იყო მიმართული. მოხუცებულს ინახვდენ მუდამ ქუქკიანათ, კლავდენ შიმშილით და სახლიდან არსად უშვებდენ. ვაჟების მეცადინეობა, რომ უბედური დედა მის მტანჯველთა ხელიდან დაეხსნათ, ამაო რჩებოდა და თითქმის კიდევ უფრო აქეზებდა მათ. ამის გამო სასამართლოში საქმე აღიძრა, რომლის გარჩევის დროსაც მოხუცებული გარდაიცვალა. მის ვაჟებს მისი დამარხვის დღეც კი არ შეატყობინეს. მისი ქონება სააპეკუნო უნდა გამხდარიყო, მაგრამ მისი მტანჯველები ისეთ ციხე-სიმაგრეში ჩაიკეტენ, რომ პოლიცია ვეღარც კი მიუღდა მათ.

*
* *

ასეთივე ადამიანთა გამაპირუტყველებელი ეგოიზმით დღევანდელ ნივთიერ პირობებს კერძო ადამიანთა არა ნაკლებ საზოგადო დაწესებულებანიც კი შეუპყრია, რომელთათვისაც ამ საზიზღარ ეგოიზმს ყოველი ცოტათ თუ ბევრათ იდეალური მისწრაფება ერთიანათ დაუბზვია და გაუქარწყლებია. 16 მარტს ხონის საურთიერათო კრედიტის საზოგადოების წლიურ კრებაზე, რომელსაც უკანასკნელ წლის განმავლობაში კარგა ზორბა მოგება ჰქონია (2683 მ.), საზოგადოების ერთ წევრთაგანს ბ-ნ მდივანს კრებისათვის წინადადება მიუცია: მოგებიდან დახმარება აღმოგუჩინოთ ხონის სამკითხველოს, რომელსაც ნივთიერი უსახსრობის გამო დაკეტვა მოეღისო, და აგრეთვე სამო ალაქო შკოლას, რომლის მოსწავლენი უეზობის გამო დახშულ ჰაერში იხრჩვებიანო; ამ დაწესებულებათათვის საზოგადოების თითოეულმა წევრმა ორორი აბაზი გადაიხადოს თავისი ხვედრი მოგებიდანო. ამ წინადადებას კრება ვერაფერი სიამოვნებით მიეგება და თავისი თავმჯდომარის პირით გამოუცხადებია: ჯერ ჩვენს საზოგადოებას უნდა დავეხმაროთ, მერე კი სხვებსაო, ე. ი. ჯერ ჩვენს ჯიბეზე ვიზრუნოთ და სამკითხველოს კი, როცა სული ამოხდება, მაშინ დავეხმაროთო, დეე, პეტრეს მოსვლამდე პავლეს ტყავი გაძვრესო. ბოლოს და ბოლოს, დიდი ყოყმანის შემდეგ კრებას ძლივს 109 მან. გაუმეტებია საზოგადო დაწესებულებათა სასარგებლოთ, და გაუმეტებია ეს კაპიკები არა მარტო სამკითხველოს და სამოქალაქო სკოლის დასახმარებლათ, არამედ კიდევ ორ-კლასიან სკოლის და პროგიმნაზიის სასარგებლოთაც, ასე რომ თითოეულ დაწესებულებათაგანს რაღაც სამათხოგრო დახმარება უნდა შეხვდეს.

სხვადასხვა ამბები.

ორშაბათის სხდომაზე ბათუმის ქალაქის საბჭომ აირჩია: ქალაქის მოურავათ ისევ თავ. ი. ზ. ანდრონიკაშვილი (18 თეთრი 15 შავი). გამგეობის წევრათ ისევ გრ. ი. ვოლსკი (23 თეთრი 10 შავი) და საბჭოს მდივნათ ისევ ივ. ს. მესხი (22 თეთრი 11 შავი). სხვა დასახელებულ კანდიდატებმა კენჭის ჩამოტარებაზე უარი განაცხადეს.

ქუთაისის ნოქრებს სხვათა შორის განუზრახავთ დააარსონ ქუთაისში ნოქრების საურთიერთო დამხმარებელი საზოგადოება, რომლის წესდება კიდევ გაგზავნეს სამინისტროში დასამტკიცებლათ.

სასულიერო უწყებამ ხელახლა აღძრა შუამდგომლობა ქალაქის გამგეობის წინაშე, შემწეობა აღმოუჩინეთ თფილისის საჩრევლ-საეკლესიო შკოლებსო. ოფიციალურ ცნობებიდან ჩანს, რომ თფილისში 35 სამრევლო-საეკლესიო შკოლაა; სწავლობს 1660 ბავშვი. ამ შკოლებს წლიური ხარჯი უნდათ 14,000 მანათი. სასულიერო უწყება ქალაქს 3,500 მან. შემწეობას სთხოვს. ამ თხოვნას ქალაქის გამგეობა თფილისის საბჭოს მახლობელ კრებას წარუდგენს განსახილველათ.

სახელმწიფო საბჭოს გადაწყვეტილებით, როგორც „ბრავ. ვესტ.“-შია გამოქვეყნებული, უქმდება გორის საოსტატო სემინარიასთან არსებული რუსულ-ქართული და სომხური პირველ-დაწყებითი სასწავლებლები. იმათ ნაცვლათ უნდა დაარსდეს რუსული ორკლასიანი სასწავლებელი.

სასოფლო-სამეურნეო საზოგადოების წევრთა წლიური კრება 28 მარტის ნაცვლათ დანიშნულ იქნა 1 აპრილისთვის. კრება მოხდება სამეურნეო საზოგადოების სადგომში.

როგორც „ცნ. ფურც.“-ს წერენ, სამტრედიის შარშან დაარსებულ ქარხანაში 250 ქალი მუშაობს, უმეტესათ გურიისა, სამეგრელოსა და სხვა ადგილებიდან. პირველათ ქარხანამ დიდი სახელი გაითქვა და ყველა იქით მიისწრაფოდა სამუშაოთ, მარა ახლა თურმე სახელი უტყდება. 8 თვეა, რაც ქარხანა მუშაობს და ამ ხნის განმავლობაში ოცადის ქალი დაშავებულა, ზოგს ხელი გაუფუჭდა, ზოგიც ქარებით დასნეულდა. ამასთანავე დადგა თუ არა მარტი და ჰაერი გათბა, ისე დღე არ გაივლის, რომ ორი სამი ქალი არ ბრუნდებოდეს ცახცახ-კანკალით თავის ბინაზე ავადმყოფობის გამო. ორ იმდენს, რასაც ქარხანაში იღებენ, წამლობაში ხარჯავენ. მართალია, ქარხნის ზედამხედველი ცოტადღენ შემწეობას აძლევს ავადმყოფთ წამლით (იმათ, რომელნიც იქვე რჩებიან), მაგრამ საავადმყოფო არ აქვთ და შემწეობაც უმნიშვნელოა.

მკითხველებმა იციან, რომ თფილისში ადმინისტრაციამ დააარსა საადრესო სტოლი. ახლა პოლიცემისტერმა შუამდგომლობა აღძრა გუბერნატორის წინაშე, რომ სხვა ქალაქებსავით თფილისშიაც გადასახადი დაწესდეს საადრესო სტოლის სასარგებლოთ. გადასახადი უნდა გამოერთვათ თფილისში ჩამოსულთ თითოს ორ-ორი აბაზი.

თფილისის სადალაქოებსა და საპარკმახეროებში მოსამსახურეებმა აღძრეს ქალაქის გამგეობის წინაშე შუამდგომლობა, რომ კვირა-უქმე დღეებში მუშაობისაგან გაგვანთავისუფლონ ჩვენმა პატრონებმაო. ქალაქის გამგეობამ თფითონ ვერაფერი დაადგინა ამ საგნის შესახებ და შეეკითხა რუსეთის ქალაქების გამგეობებს, როგორი წესი არსებობს მანდაურ სადალაქოებშიო. იქიდან მოვიდა პასუხი, ხარკოვში და ოდესაში სადალაქოები გახსნილია დილის 9 საათიდან ნაშუადღევს 3 საათამდე, დანარჩენ ქალაქებში სულ მუშაობენო. თფილისის ქალაქის გამგეობას აზრათ აქვს ხარკოვს და ოდესას მიბაძოს.

თფილისის ნოქართა საურთიერთო დამხმარებელი საზოგადოებას ამ ჟამათ ყავს 123 ნამდვილი წევრი, 26 წევრი—თანამგრძნობი.

ამ წლის პირველ სექტემბრიდან სოხუმში გაიხსნება რეალური სასწავლებელი.

გუშინ სასოფლო-სამეურნეო საზოგადოების საბჭომ წარუდგინა გუბერნატორს მოკლე ანგარიში თფილისის საბადოსნო შკოლის შესახებ. როგორც ამ ანგარიშიდან ჩანს, საბადოსნო შკოლაში შარშან ყოფილა 41 მოსწავლე: აქედან ქართველი—16, სომეხი—18, რუსი—5, თათარი—1 და ლეკი—1. სკოლაზე 1902 წელს დაუხარჯნიათ 14,904 მან. 60 კაპ.

კავკასიე სტუდენტთა დამხმარებელ საზოგადოების გამგეობა აუწყებს იმათ, რომელთაც სურთ დაბეჭდილ წიგნებიდან შემოსავლის ან იმის ნაწილის შემოწირვა, წინდაწინ „სტუდენტთა დამხმარებელ საზოგადოების“ გამგეობას დაეკითხონ და მისაგან თანხმობა მიიღონ წიგნის ყდაზე შესაფერი განცხადების აღბეჭდვისა, ამასთანავე უნდა გამოაცხადონ, რამდენი ცალი დაიბეჭდა იმ გამოცემისა.

ბაქოში შლიაპტის მალაზიის და მოდის სახელოსნოების პატრონები თავიანთ მოწაფე ქალებს თორმეტ საათზე მეტს ამუშავებენდღე-ღამეში, მაშინ როცა მათ ამის უფლება არა აქვთ. გარდა ამისა სხვაგან ბევრ მალაზიებში მოწაფე ქალებს ამუშავებენ კვირა-უქმე დღეებშიაც (ბაქო).

„ნოვ. ობ.“-ს საინტერესო ამბავს ატყობინებენ ქუთაისიდან. როგორც პეტერბურგიდან უცნობებიათ, გზათა სამინისტრო თანაგრძნობით მიგებებია საკითხს რკინის გზის მეორე ლიანდაგის გაყვანის შესახებ. ამ ლიანდაგმა, როგორც ვუწყით, ქუთაისზე ენდა გაიაროს. ამ ამბის მიღებისთანავე ქალაქის მოურავის მოადგილე გ. ი. გველესიანი თფილისს წამოსულა რკინის გზის გამგეობასთან მოსალაპარაკებლათ.

უმაღლესათ ნაბრძანებია პირველ აპრილისთვის დაიკეტოს უმაღლესი ბრძანებით ფინლიანდის სტატ-სეკრეტარი-ატთან დაარსებული განსაკუთრებული კომიტეტი, რომელიც შეწირულებას აგროვებდა მოუსავლოებით დაზარალებულ ფინლიანდიელთა სასარგებლოთ.

როგორც შევიტყეთ, სამოსწავლო უწყებას განუზრახავს დააარსოს თფილისში უმაღლესი სასწავლებელი სპეციალუ-

დ. ლანჩხუთი. გასულ წელს ღანჩხუთში დაარსდა ხორცის გამომდგეო ამხანაგობა „კავშირი“. სამწუხაროთ, ამხანაგობა კუდიან კარსკვლავზე დაიბადა და ხლათ შობილი უდღეური შეიქმნა და სხვაში თვის შემდეგ განუტეო სული. ამხანაგობას 50 წევრი უყვდა 10 მ. ხათ. ზირველ და უკანასკნელ კრებაზე წევრებმა აჩრხიეს გამგობა სხვა კანისაგან. გადაეს იფული და დაავლეს, რომ იჯარით გაეცათ ამხანაგობა ხეივან ზირბებში და აი ამით იფა ეს ამხანაგობა ორიგინალური. მხნდა საჯარო ვაჭრობა და ამხანაგობა გაიყიდა. მოიჯარადრისათვის გამგობას, სსოგადეა კრების დადგენილებით ზირბა უნდა შეეკრა, რომ ამხანაგობაში საუკეთესო ხორცი უფილიფა, გაიდუღიფა ოსურგეთის თვით-მართველობის ნიხრით და თვალური ედგენება, რომ ამხ. საესბოში რაც შეიძლება შეტეი სისუფთავე უფილიფა. წევრები კი კალდეუფი იფა ხორცი უთუოთ ამხ. მოიჯარადრისაგან ევიდა, წინაღმდეგ შემთხვევაში ხის იფულზე ხელი უნდა აეღო. გამგობას აკრეთვე მოიჯარადრისთვის გირაო უნდა ჩამოერთმია, მაგრამ უფილი შეძლე გამგობამ არცერთ მუხლს წესდებისას უურადლება არ მიაქცია და მიუიდა ამხ. ვილაც კერძო ზირს და არა იმას, ვისაც საზოგადო ვაჭრობით დარჩა. არც გირაო, არც ზრასა და არც ნიასური. ამასე შეტეი საზოგადოების აგება და საზოგადო საქმის და ინტერესების უზატიგემილობა კიდეე შეიძლება? საესბოში ისეთი ხორცი ივიდებოდა, რომ წევრები იძულებული გახდა ამხ. საესბოში ხორცი არ ევიდა. ამის გამეო მოიჯარადრემ ზროტესტი განაცხადა და უარო თქვა 500 მხ. საწევრო იფულის დაბრუნებაზე, რომელიც მას გამგობამ ჩაბარა. წესდების ძალით, საწევრო იფული გადადიოდა მოიჯარადრის ხელში ერთი წლის კადით უსარგებლოთ, ხოლო ერთი წლის შემდეგ იჯარის იფულთან ერთათ უნდა დაებრუნებია წევრებისათვის. სხვა თვის შემდეგ მოიჯარადრემ იჯობა საზოგადოების 500 მ. და გამეოთხევა ღანჩხუთს. ასე და ამჯერათ გაქრა ამხანაგობა და მისთან საზოგადოების 500 მხნათიც. რას შერება მერე ამ დროს გამგობა? ზის თავისთვის არხინათ და ყოველ შაბათობით საკმეველს უმევეს თავიანთ დახლს (აქვე უნდა შენიშნო, რომ მხლოდ ერთი წევრი გამგობისა, ლუკა წულახე, წინაღუდა ასეთ თვითებობას და მინდობა წესდების თანახმათ მოქმედება, მაგრამ კერას გახდა). წევრები? წევრები კი ხერწევეს ულახვას, დივიდენდს ითუფის და წლის ბოლოს დახსნა ზირების გარდაცვალებული ამხანაგობისას და საწევრო იფულს წასაბურავათ ინახავს. საუკუნოთ იფის, სხვების მაგალითათ და სარკვეთ, შენი ხსენება, უდროოთ გადაცვილიფა ამხანაგობა!

გრ. ურატაძე.

რუსეთის ცნოვრება.

— როგორც ოფიციალური გახეთი გადმოგვეცემს, 11 მაქტს მოსკოვის სამხანამართლო ხელატიის სესიამ განიხილა სარატოვში საქმე არეულობის შესახებ. არეულობა მოუხდავით სოფელ ბიბურევის გლეხებს, რომელთაც სათაბის გამეო დავა ქონათ ვაჭარ მალკინთან. საქმე ასე მომხდარა. 4 იფლისს, როდესაც ვაჭარ მალკინს მთიბაგნი გაუგზავნია მინდროში, აქვე შეკრებილან ისზრავნიკი, იმისი თანამემწე, ბოქაული, ზოლიციის მოხელე, სხვა ზოლიციელი და ორი ურადნიკი. ცოტა ხანს შემდეგ დაუბრებიათ 20 სხვა ზოლიციელი. სათიბი სოფელ ბიბურევის ზირდაზირ უფილიფა, წეალ გადმა. ზოლიციას ამ წეალზე ხიდეობი ჩაუნტრეფია, რომ სოფელენი არ გასულიფეენ სათიბში და ჩხუბი არ დაეწეოთ მთიბავათვის. ამ თადარიგის შემდეგ მთიბაგნი საქმეს შესდგომიან. არ გასულა ათიოდე წუთი, რომ მთელი სოფელი, ქალით-კაცამდე და დიდათ-ზატრამდე მოვლევია და სათიბისკენ გაქანებულა. წეალზე იფიცრები გაუდვიათ და ისე გასულან, ზოგს ზირდაზირ გაუტრებია წეალში. მისედისთანავე გლეხებს მთიბაგნი გაურკვეათ.

მამინ გლეხების ისზრავნიკი მისულა ზოლიციელების თანხლებით და უკითხნია, რათ უშლით თიბვასო. გლეხებს ივამხეგავს, გურჩეგავს, ზავლიფენგავს, კოლონგავს, ბაღდატენგავს, გუგუნგავს და ეფიომეს მთელი სოფლის სახელით გამეოცხადებიათ, რომ სათიბი ხეხია და არა ვაჭრისო. ისზრავნიკს უთქვამს, რომ სასჯელი მოკვლით წინაღმდეგობისათვისო, მაგრამ გლეხებს არავითარი უურადლება არ მიუქცევათ. ისზრავნიკს ზოლიციენი გაუმწერივებია სოფელეთა და მთიბათა შუა. მამინ ჯახებით შეარადებულ იდეაკცები ევირილით მივარდნიან ისზრავნიკს და ერთ მთიგანს, ბურმისტენგავისას, ორჯულ-სამჯურ ჯახინც გაურტყამს თავში. ზოლიციელებს ხმლები უტრიათ, მაგრამ ზობოს ქეები და კეტები დაუშენია. ბოლოს ისზრავნიკს მთიბაგნი გაუსტუმრებია და რამდენიმე გლეხს დაუზატიმრებია.

გახეთში ამ საქმის გამეო სასამართლოს განახენი არ არის გამოცხადებული.

საზღვარგვართ.

მავალონია. სოფიის კორესპონდენტი გახეთ „Times“-ის გადმოგვეცემს, რომ მონასტირის კილიაეტში ადელევა თანდათან მატულობს. რეგალიფიციონურ კომიტეტებს არასოდეს არ გამეოხენიათ იმოდენი ეხერგვა და გამჭრანახობა, რამდენიც ხლდა გამეოხინეს. იფრულ ორგანიზაციებს დიდი გავლენა აქვთ ბოლგარელებზე და ეველჯან ამზადებენ ხლხს საერთო აჯახუებისათვის. რეგალიფიციონური მოძრაობა იმდენათ აუცილებელ მთხნოვნილებათ გადაქცევათ, რომ არავინ უურადლებას არ აქცევს ბოლგარიის მთავრობის მშვიდობიან რჩევა-დარიგებას. ხლხსა საბოლოოთ უკუგდოთ აზრი, რომ რუსეთი უნდა გამეოხენდეს მათ მისხელათ და განათავისუფელს ოსმალთა მონობისაგან. ზოლიციის რეფორმებს ეველჯანი უშინახლსო, თვალის ასახვევ საშუალებათ თვლიან. ის არავის ადარ სწამს, მას არავინ არ უჯერის. მან არა თუ არ დამშვიდა მცხარებლები, წინაღმდეგ კიდეე უფრო ადელევა და საბროტესტოთ გამეოწვია. მაკედონელ გლეხებშიაც საკუთარი კომიტეები მოქმედებენ და ხლხს ამზადებენ. მათში ბოლგარელ კომიტეტებს ძალიან მტრე გავლენა აქვთ, მათი კომიტეტები დამოუკილათ ემისს კრებიათ თავის დევიზს: „მაკედონია—მაკედონელებისათვისო“ მათ სურთ სრული განთავისუფლება ოსმალთა ბატონობისაგან. მაკედონიის ავტონომიურ სახელმწიფოთ გამოცხადება და ძალიან ხაკლებ უურადლებას აქცევენ ბოლგარიის, სერბიის და სბერძენეთის ზოლიციებს.

ისპანია. მანხლოვებულ არჩენების დრომ დიდი მოძრაობა გამეოწვია რესპუბლიკანურ ზარტიის შორის, როგორც ამბობენ, ვერ 1865 წლიდან არ ეოფილას ასეთი მოძრაობა ამ ზარტიისში, არასოდეს ასე მძლავრათ არ გამეოხენილა საერთო მისწრაფება სხვა და სხვა იფრატების შეერთების ერთ მთელ ზარტიათ. შეერთების იდეალს ემხრობიან 80-მდე დეპუტატი, ბევრი ზოლიციონები, დრო გამეოწვებოთი გამეოცემები და სხვ. თუმცა რესპუბლიკანურ რეგალიფიციონური იფრატების მეთაურები ესკადრი და ბენოტი ამ შეერთების დიდი თანამგრძობი არ არიან, მარა ამ შემთხვევაში ისინი ვერ არიან თავიანთ იფრატების სურვილის გამომხატველი. ხმები დადის, რამ შეერთებულ ზარტიის მეთაურობას მიიღებს სადბერონი. რესპუბლიკელთა ზარტიას შეუერთდა ნაწილი სტუდენტობისა, რომელიც ეხერგიულათ მოქმედობს რესპუბლიკანურ იდეების გასავრცელებლათ. მონარქიული ელემენტებიც ცდილობენ შეერთდენ, რომ შეერთებული ძალით მანჩე შეიარჩინონ დაჭერილი ზოლიციას.

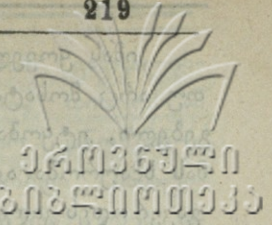
საზრანგეთი. საფრანგეთის მთავრობა ამ უკანასკნელ დროს ცნობილ დრეიფუსის საქმის ხელახლა კარჩევის საქ-

მეს ეხება. რადიკალურ მთავრობას, რომელსაც ისეთი მეთაურები უყვანს, როგორც კომბი და ჟორესია, სხვა უფრო სერიოზული საქმე ვერ გამოუძებნია და იმის მაგიერ, რომ განაგრძონ საქმე რადიკალურ რეფორმების შემოღების, ისევე ნაციონალისტთა და მათ ძველ ხრებიან განმარტებას ანდომებენ დროს. ჟორესმა ამხილა რიბო, (ნაციონალისტა) რომ ის აშკარათ მიუდგა ნაციონალისტებს, თუმცა დაწმუნებული იყო დრეიფუსის სიმატეში. ჩვენთვის, — ამბობს ჟორესი დრეიფუსის საქმე შემთხვევითი არაა, წინააღმდეგ ის გადაჯაჭვულია თანამედროვე ცნობების სოციალურ — პოლიტიკურ ცნობებისთან. რამდენადა თვითონ იწვევს მთავრობას ამ საქმის განსახილველად და მათ ჩადენილ სიყაბის გამოსასწორებლად და განსაცვიფრებელი იქნებოდა, რომ რესპუბლიკანური უმრავლესობა მორიდებოდა დრეიფუსის საქმის სელახსა განსილვას... ამის შემდეგ მთელი რიგი კრებების ამ საკითხის განხილვას უნდა. აღმოჩინეს ბევრი უაღბლო საბუთები, რომელიც დრეიფუსის მოწინააღმდეგეებს შეუთხზავთ თავის გასამართლებლად და დრეიფუსის წინააღმდეგ, შემარცხენი დიდი ადრეცებით ეგებებიან ჟორესს, შემარჯუნენი კი ეძახიან: — „ბერლინი წადით“, ვიდრე მისი მომხრე ხართ და სხვა...“

უხვრამი. უხვრამის სამხედრო ბიუჯეტის განხილვამ დიდი პარტიები გამოიწვია. დამოუკიდებელი პარტია, რომელსაც კლერიკალები მეთაურობენ, და სულელიც შეკობრულად უდგებიან, თხოულობს ჯარის ნაციონალიზაციას. ამით მას სურს ხალხის გული მოიგოს და თავის დაკარგული პარტიული ადაღინოს. მან ამ დღეებში დიდი მანიფესტაციის გამართვა ბუდაპეშტის ქუჩებზე მაგრამ პოლიციისთან შეტაკება არ მოსულა. სამაგიეროდ შეკობრულად, კომპარტის გადაცვლების დღეს გამართულ მანიფესტაციას კი სულ სხვა შედეგი მოჰყვა. ამ დღეს დამოუკიდებელ პარტიის კლუბში ორატორებმა ბევრი სიტყვები წამოხსთქვეს კომპარტის, შესახებ და გაიხსენეს ის მომენტი, როცა კომპარტმა უხვრამი დამოუკიდებელ მხრეთ გამოაცხადა. ამიტომ, ამბობდნენ ორატორები, აწი უფრო მხრეთ და ენერგიულად უნდა ვიბრძოდეთ, რომ უხვრამის დამოუკიდებლობა აღდგინდეს იქსეს. კრებამ გადაწყვიტა ქუჩებზე პარტიის გამართვა, მარა ახლა პოლიციის წინააღმდეგ მის განხრახვას. დემონსტრაციებს მან წინადადება მისცა დამოუკიდებელ და რადგან ეს მოთხოვნა არ შესრულეს, მოხდა შეტაკება. ბევრი დაჭრეს როგორც პოლიციის, ისე დემონსტრანტების მხრივ, 40-მდე კაცი დაატუსაღეს, მთვან ორი დეპუტატი, რომლებმაც მათი განაღობის შეტყობისთანავე განათავისუფლეს. მეორე შეტაკება მოუხდათ უნივერსიტეტთან. ერთი ბავშვი ცხენისხემა ჯარმა გატყლიტა. სხვები გაკარდა, ორი სტუდენტი მოკლეს, ამან აადრევე მთელი სტუდენტობა რომელიც მიადგენ პლატას და თხოულობდნენ მინისტრ-პრეზიდენტისაგან პასუხს. მინისტრმა აღუთქვა სასტიკი გამოძიების მიღება. ამ მანიფესტაციისში მუშათა პარტიის მონაწილეობა არ მიუღია. იმათ გამოაცხადეს, რომ კლერიკალებთან მათ სურთ არა აქვთ რა, და ამიტომ საკუთარი მანიფესტაციის გამართვას 11 მარტს ბუდაპეშტის მოედანზე, საიდანაც გაძევებს კლერიკალთა მანიფესტანტები. 20000 კაცამდე შეიკრებოდა. შეტაკება პოლიციისთან არ მომხდარა. დასასრულ კრებამ ორატორი ბაკონის წინააღმდეგობით რეზოლუციის მიღება, რომელშიც პარტიის აცხადებს კლერიკალიზმის წინააღმდეგ. კრებამ წარუდგინეს მონაწილნი მარი მიუღვიტი, რომელიც 22 წ. იყო მონასტერში. ის მიიღეს, რადგან დიდი შეკვების პარტიის ითვლებოდა, მარა როცა აღმოჩნდა, რომ ქრება მას არ ეკუთვნის, მონასტრიდან გააგდეს, მასთან გააგდეს 65 წლის მხრები მებაღეც, რომელმაც მას შემწეობა აღმოუჩინა. კრებამ ერთხმად გადაწყვიტა კლერიკალიზმის წინააღმდეგ მოქმედება. ამ ანტიდემონსტრაციამ კლერიკალთა მანიფესტაციას ერთხანს სახელი გაუტეხა და უფლებიანი გავლენა და მნიშვნელობა დაუკარგა საზოგადოების თვალში,

ა ვ რ ი

(ლეონიდე ანდრეევისა)
(გაგრძელება *).
ფურცელი მეოთხე.

გუშინ სალამოს მოსამსახურე მაშომ მკითხა:

— ანტონ ეგნატესძე! თქვენ არაოდეს არ ვევედრებით ღმერთს?

ის მიცქერდა ღინჯათ და სჯეროდა, რომ ნამდვილს ვეტყვოდი. და მეც მიუგე მას სწორეთ, როგორც მოვლოდა:

— არა, მაშო, მე არ ვევედრები ღმერთს, მაგრამ თუ თქვენ ვიამებთ, შეგიძლიათ საშჯერ გადამწეროთ პირჯვარი.

ის ისე ღინჯათ ადგა და საშჯერ გადამწერა პირჯვარი, მე კი ის მიამა, რომ ამ მშვენიერ ადამიანს ვასიამოვნე. როგორც ყველა მალა მდგომი და თავისუფალი კაცები, თქვენ, ბბ. ექსპერტებო, რასაკვირველია მოსამსახურეებს არ აქცევთ ყურადღებას, მაგრამ ჩვენ, არესტანტებსა და „გიჟებს“ გვეძლევა ხოლმე შემთხვევა დაახლოვებით გავიცნოთ ისინი და ხანდახან გასაშტერებელ აღმოჩენამდგე მივდივართ. მაგალითათ, თქვენ აზრათაც კი არ მოგსვლიათ ალბათ, რომ მოსამსახურე მაშო, გიჟების მომვლელათ დანიშნული — თვითონ გიჟია. ეს სწორეთ ასეა.

დააკვირდით აბა იმის სიარულს, უყურეთ როგორ ფრთხილათ აბიჯებს ის, — თითქოს უხილავ შიშველ ხმაღს ერიდება, ფეხი არ შევაქრავო. ჩაკვირდით იმის სახეს, მაგრამ ისე კი, რომ იმან არ შეგამჩნიოთ, რომ თქვენ უცქერით. როცა რომელიმე თქვენგანი შემოდის — მაშო სერიოზულსა და მედიდურ სახეს ღებულობს. სწორეთ ისეთს, როგორც თქვენა გაქვთ, ბბ. ექსპერტებო! საქმე იმაშია, რომ მაშოს აქვს ღიღ მნიშვნელოვანი და არა ჩვეულებრივი ნიჭი თავისდა უნებურათ სხვისი გამომეტყველების თავის სახეზე გადაბეჭდვისა. ხანდახან ის შემომცქერის და იღიმება. როგორი მკრთალი, სხვისი ღიმილია ის ღიმილი! და მე მივხედები, რომ იმ დროს, როცა მან შემომხედა, მე ვიღიმოდი. ხანდახან მაშო მოწამის სახეს ღებულობს, მოწყენილს, წარბები ესკვენებიან, პირის კუთხეები ეკუმშებიან, მთელი სახე ათი წლით უბერდება — ალბათ ხანდახან მეც ასეთი ვარ. ისიც ხდება, რომ იმას ვაშინებ ჩემი გამოხედვით — თქვენ უნდა იცოდეთ, თუ რა ახირებული და რამოდენიმეთ საშიშოა ღრმით დაფიქრებული ადამიანის გამოხედვა. ამ დროს მაშოს თვალის ქუთუთოები ფართოვდებიან, თვალის კაკალი უშავდება, ის უხმოთ მოდის ჩემთან და რაიმეს მიკეთებს, რაიმე შეგობრულს, მოულოდნელს: ან თმაზე მისვამს ხელს, ან ხალათს მისწორებს.

— სარტყელი გაგვხსნებთ! — მეუბნება ის და სახე კი შეშინებული აქვს.

ახლა შევხედოთ იმას მაშინ, როცა ის მარტოა. ხოლო როცა ის მარტოა, მის სახეზე არაფითარი გამომეტყველება არა სჩანს. ის მკრთალია, ლამაზი და მღუმარე, როგორც ცხედრის სახე, დაუძახებ:

— მაშო!

ის ჩქარა მოვიხედავს, გაიღიმებს თავისი ნაზი და მხდელი ღიმილით და მკითხავს:

— ხო არა გინდაო რა?

*) იხ. „კვალი“ № 13.

იმას ყოველთვის მოაქვს ხოლმე რაიმე, ან მოაქვს და თუ არც მოსატანი აქვს რაიმე, არც წასაღები, არც მისალაგებელი, ეტყობა სწუხს, არც შემომჩნევია, რომ როდისმე მას ხმაურობა აეტეხოს, რაიმე გავარდნოდეს ხელიდან, ან გაკვრადეს კიდევ. მე გცდარილობდი გამემატა იმასთან საუბარი სიცოცხლეზე—ის სიკრათ გულგრილია ყველაფერზე, ასე გასინჯეთ მკვლევრობაზედაც, ცეცხლზე და სხვა ამ გვარებზე, რომლებიც განუვითარებელ ადამიანის გონებაზე ძლიერ მოქმედებენ.

— თქვენ იცით—ვეუბნებოდით იმას ომიანობის შედეგებზე—იმათ კლავენ. სქირან, ასახიჩრებენ, იმათ რჩებათ პატარა პატარა, ჩვილ-ჩვილი ბავშვები, მშვიერი შვილები!

— დიხს, მესმის! მომიგო მან და დაფიქრებულმა მკითხა: რძეს ხომ არ დაღვეთ?—თქვენ დღეს ძლიერ ცოტა ქამეთ.

ამაზე მე გამეცინა და მანაც ცოტათი შემკრთალი დიმილით მიპასუხა, ის ერთხელაც არ ყოფილა თეატრში, არ იცის, რომ რუსეთი სახელმწიფოა და რომ სხვა სახელმწიფოები არსებობენ. ქვეყანაზე, არ იცის წერა-კითხვა და სახარებიდან გაუგონია მხოლოდ ის, რასაც ნაწყვეტ-ნაწყვეტათ კითხულობენ ეკლესიაში ყოველ საღამოს ის დაჩოქილი დიდხანს, დიდხანს ლოცულობს.

მე იმ თავიდანვე იმას მოკლე ჰკუთისათ, სულელათ და მონათ ვთვლიდი, მაგრამ ერთმა შემთხვევამ გამომაცვლევია მაზე შეხედულება. თქვენ ალბათ იცით, ალბათ გითხრეს, რომ მე აქ ერთი საძაგელი წუთი ვაღაფიტანე, რომელიც თავის თავათ არაფერსაც არ ამტკიცებს. მხოლოდ დაღლილობის და დროებით ღონის წართმევის ბრალი იყო ეს. მე ვაშბა პინსსაფზე, რა თქმა უნდა, რომ მე მაშოზე უფრო ღონიერი ვარ და შემეძლო კიდევ იმისი მოკვლა, რადგანაც ჩვენ პარტონი ვიყავით და რომ დაეცხნა, ან მკლავში წაეტანებია ხელი... მაგრამ იმას არაფერი ასეთი არ უქნია, მან მხოლოდ მიიხრა:

— მაგას ნუ იქ გენაცვალე!

შემდეგ მე ხშირათ ვფიქრობდი მაგ „ნუ იქზე“ და დღესაც არ მაქვს შეგნებული ის გასაკვირვალე ძალა, რომელიც ამაშია ჩამარხული და რომელსაც მე ვგრძნობ. ეს ძალა თვითონ ამ უაზრო და ცარიელ სიტყვებში როდია, არა ის სადღაც შორს არის, ჩემთვის უცნობ და მიუწოდებელ მაშოს სულის სიღრმეში. იმან იცის რაღაც: დიხს, მან იცის, მაგრამ ან არ შეუძლია, ან არ უნდა თქვას. ბევრჯერაც ვცადე აეხსნა მაშოს ეს „ნუ იქ“ მაგრამ მან ვერ შეიძლო ახსნა.

— თქვენ ფიქრობთ რომ თავის ჩამოხრება ცოდვია? რომ თვით მკვლევრობა ღმერთმა აკრძალა?

— არა.

— მაშ რატომ ნუ ვიქ?

— იმიტომ რომ არ უნდა ქნა—ის იღიმება და მეკითხება: ხო არა გინდათ რა?

მე გადავუხვიე საგანს, რადგანაც გუშინდელმა მაშოს საქციელმა მე ბავშვობა მომაგონა. დედა არ მახსოვს, მაგრამ მყავდა მამიდა ანფისა, რომელიც ყოველ საღამოს გადამსახავდა ხოლმე პირჯვარს. ის იყო ხანში შესული, კორხლუბიანი და ყუჩი ქალიშვილი და ძლიერ ირცხვენდა, როდესაც მამაჩემი საქმროვებზე დაუწყებდა ხუმრობას. მე კიდევ პატარა, თერთმეტი წლისა ვიყავ, როცა იმან ჩვენს ნახშირის საწყობში თავი ჩამოხრჩო. მამაჩემს ის ხშირათ ესიხმრებოდა, რის გამო ეს მხიარული ატეისტი—მამა ჩემი—აწირვინებდა და პანაშვილებს ახდევინებდა ხოლმე იმისთვის.

მამაჩემი ძლიერ ჰკვიანოდა და ნიქიერი კაცი იყო და მის მიერ სასამართლოში თქმული სიტყვები არათუ მარტოდენ

ქალებს გვრიდა ცრემლებს, არამედ დინჯსა და სერიოზულ კაცებსაც. მხოლოდ მე არ მალეღებდა იმის სიტყვები იმიტომ, რომ ვიცნობდი მას და ვიცოდი, რომ იმას არაფერი გაეგებოდა იმისი, რასაც ამბობდა. მას ბევრი ქონდა ცოდნა, ბევრი ქონდა აზრი და უფრო მეტი კიდევ სიტყვები: მისი სიტყვები, აზრები და ცოდნა ხშირათ ისე ღამაზათ და მოხდენილათ ჩამოესხმებოდენ, მაგრამ... მაგრამ თვითონ მას თავისი ნათქვამის არაფერი გაეგებოდა. მე ხშირათ იჭვიც შემდიოდა მამაჩემის აჩხუბებაში, იქნამდე გარეგნული და არა თავისი იყო ყოველივე იმაში, რომ მეგონა ის კაცი კი არა—სურათია სინემატოგრაფში გამოჩენილი და გრამოფონთან შეერთებული მეთქი. მას არ ესმოდა, რომ ამ წუთას ის კაცი იყო, რომ შემდეგ მოკვდებოდა და არც არას დაგიდევდა. ის ვხვეოდა ლოგინში, არ მოძრაობდა და იძინებდა, დარწმუნებული ვარ არავითარ სიზმარს არ ხედავდა და არც არსებობდა.

თავისი ფიქრით—ის ადვოკატი იყო—წლიურათ ოცდაათი ათასამდე აკატებდა და ერთხელაც არ დაკვირვებია და არც დაფიქრებია ამ გარემოებას. მახსოვს, მე და ის ერთხელ ახალ შექმნილ მამულში გავემგზავრდით, მე მივუთითე მალაღმალ ხეებზე და ვკითხე:

— მამა—ეგენი ხომ კლიენტებია?

მან გაიღიმა და ამყათ მომიგო:

— დიხს, ნიქი—ეს დიდებული რამ არის ჩემო კარგო!

ის ბევრსა სვამდა და მისი დათრობა იმაში გამოიხატებოდა, რომ მასში ყველაფერი უცბათ აჩქარდებოდა და შემდეგ უცბათვე შედგებოდა—ეძინებოდა. ყველა იმას არაჩვეულებრივ ნიქის პატრონს ეძახდა და თვითონ ისიც ხშირათ იტყოდა—შესანიშნავი ადვოკატი რომ არ ვიყო, შესანიშნავი მწერალი, ან მხატვარი ვიქნებოდიო. სამწუხაროთ ეს მართალია.

ყველაზე ნაკლებ ის მე მიცნობდა. ერთხელ მოხდა ისე, რომ მთელი ჩვენი ქონება იღუპებოდა. ჩემთვის ეს იყო საშინელება. ჩვენს დროში, როდესაც მხოლოდ სიმდიდრე იძლევა თავისუფლებას, მე არ ვიცი თუ რა ვიქნებოდი, ბედს რომ პროლეტარიატის რიცხვში მოვექციე. მე ახლაც გული მომდის, რომ ვინმე ჩენი ხელის ხლებას ბედავს.—მაკეთებიანებს იმას, რაც არ მსურს, ყიდულობს ჩენს შრომას, ჩემს სისხლს, ჩემს ნერვებს, ჩემს სიცოცხლეს. მაგრამ შიში მაინც ერთი წუთით ვიგრძენი, შემდეგ კი, რასაკვირელია, ვიგრძენ, რომ ჩემისთანა კაცი არ შეიძლება ღარიბათ დარჩეს. მამაჩემი კი არ ესმოდა ეს. ის დაჯერებული იყო ჩემს უფარვისობაში და შიშით უცქეროდა ჩემს სისუბურს.

— ახ, ანტონ, ანტონ, რა გეშველება, შე უბედურო! ამბობდა ის და ერთიან ამყავდა: გძელი თმა აებუძვა, სახე გაუყვიოთლდა. მე მივუგე:

— ჩემთვის ნუ სწუხარ, მამა, თუ მე ტალანტი არა მაქვს, სამაგიეროთ მე შემეძლია მოვკლა როტშილდი, ან რომელიმე ბანკი გაექურდო.

მამა ჩემი გაჯავრდა—ჩემი სიტყვები მან უაღაგო ხუმრობათ ჩათვალა. ის ხედავდა ჩემს სახეს, ესმოდა ჩემი ხმა და მაინც ხუმრობათ მიიღო ჩემი ნათქვამი!.. საცოდავი ჩუჩელო!

ჩემს სულს ის არ იცნობდა და მთელი ჩემი შინაგანი განწყობილება არ მოსწონდა. გიმნაზიაში მე კარგათ ვსწავლობდი—ეს სწყინდა მას, როდესაც სტუმრები მოდიოდნენ—ადვოკატები, ლიტერატორები, მხატვრები—ის მიუთითებდა ჩემზე და ამბობდა:

— ჩემი შვილი პირველი მოწაფეა. არ ვიცი კი, რით გავარისხე ღმერთი?

ყველანი მე დამტყობდნენ, მაგრამ მეც დავცინოდი იმათ. სწავლაზე უფრო ჩემი ყოფილი და ტანსაცმელი არ მოსწონდა მას. ის განგებ მოიპარებოდა ჩემს ოთახში—მე რომ არ დამენახა ისე და სეროდა ჩემს სტოლზე წიგნებს. ჩემი მოკლე თმა იმას მადას უკარგავდა.

— ინსპექტორი მიბძანებს მოკლე თმა მქონდეს—ვეუბნებოდი მე ღინჯათ და მორიდებით. ის იგონებოდა, ხოლო მე გულში დავცინოდი და მთელის ქვეყნიერების ინსპექტორებს ორ სხვადასხვა ჯურის ინსპექტორებზე ვყოფიდი: ერთი თხოულობდა გაკრეჭილ თმას, მეორე გძვლს.

ყველაზე უარესი ჩემი რვეულები იყო იმის თვალში. ხანდახან სიმთვრალეში ის გადათვალავდა იმათ კომიკური ოხვრით და უიმედოთ.

— ერთი მითხარა, რაიმე დროს დავსვრია რვეული? მე კითხებოდა ის.

— კი, მამა, სამი დღის წინეთ ტრიგონომეტრიის რვეული დამესვარა.

- მერე ვნით ალოკე?
- ესე იგი როგორ?
- ვნით თუ ალოკე გასვრილი ალავი?
- არა, სამშობლობელი ქალღმერთი გავწმინდე.

მამა ბუტბუტებს:
— არა, შენ არ ხარ ჩემი შვილი, არა, არა.

მაგრამ მის საძულველ რვეულთა რიცხვში ვრია ერთი, რომელსაც შეეძლო იმის დაკმაყოფილება: არ ყოფილა იმაში არც ერთი მრუდე სტრიქონი, არც გასვრილი რამ, არც წაშლილი, იმაში ეწერა მხოლოდ:

„მამა ჩემო ღმერთა, ქურდი და ღანჩარი“

სხვა რამეებიც ეწერა, მაგრამ რადგანაც მე პატრესკემ იმის სახელს და კანონსაც, ამიტომ აღარ ვამბობ.

აქ მაგონდება ერთი საყურადღებო ფაქტი, რომელიც თქვენთვის, ბბ. ექსპერტებო, არ უნდა დარჩეს უსარგებლო. მე ძალიან, ძალიან მიხარობ, რომ ის მომაგონდა. ან აქნამდე რამ დამავიწყა მე ის?

ჩვენსას მსახურებდა ერთი ქალიშვილი, კატა, რომელიც ერთ და იმავე დროს მამიჩემის საყვარელიც იყო და ჩემიც. მამაჩემი იმას უყვარდა იმიტომ, რომ ფულებს აძლევდა, ხოლო მე—იმიტომ, რომ ახალგაზრდა ვიყავი, შავ შავი, ლამაზი თვალები მქონდა და ფულებსაც არ ვაძლევდი. და იმ ღამეს, როდესაც მამიჩემის ცხელი დარბაზში ესვენა, მე გავწიე კატოს ოთახისკენ. ის ახლო იყო, ისე ახლო, რომ მცდავითნის თვითყული ხმა გარკვეულად ისმოდა იქ. ვფიქრობ, რომ მამიჩემის უკვდავმა სულმა სრული დაკმაყოფილება იგრძნო იმ ღამეს...

არა, ეს მართლაც რომ საყურადღებო ფაქტია და ძლიერ მიკვირს, თუ რამ დამავიწყა ის? თქვენ, ბბ. ექსპერტებო, ეს შეიძლება ბავშვურ საქციელათ ჩათვალოთ და არავითარი მნიშვნელობა არ მისცეთ, მაგრამ ეს არ იქნება სიმართლე. ეს, ბბ. ექსპერტებო, იყო მწარე ბრძოლა და გამარჯვება იათათ არ დამჯდომია. ჩემი სიცოცხლე იყო ჩამოღობილი, და რომ გავმხდარებულიყავი, უკან დაებრუნებულიყავი—მე მოვიკლავდი თავს. ეს გადაწყვეტილი მქონდა, მახსოვს.

და ის რასაც მე ჩავდიოდი, ჩემი ხნის ყმაწვილისთვის არ იყო ადვილი. ახლა კი ვიცი, რომ ქარის წისქვილს ვებრძოდი, მაგრამ მაშინ სულ სხვა რიგ მიჩანდა საქმე. დღეს

მე მიძინებდა ამ განვლილი წუთების საცებით გათვალისწინება, მაგრამ მახსოვს, გრძობა ისეთი იყო, თითქოს ამ ერთი საქციელით მე ვარდევდი ყოველნაირ განტყობას. ღვთისას და კაცისას. და მეც ძალიან ვშეშობდი, სხვათა ღვთისადმი, მაგრამ მაინც გავითანე ჩემი და როცა კატოსან შევედი მზათ ვიყავი საკოცნელათ, როგორც რომელი.

ღიას, როგორც მგონია, მაშინ მე რომანტიკოსი ვიყავი. ეჰ, ბედნიერი დრო—რა შორს არის ის! მახსოვს, კატოდან დაბრუნებული მე გავჩერდი ცხედრის წინაშე, ხელები გულზე დავიწყე, როგორც ნაპოლენთან იცოდა და კომიკური სიამაყით შევხედე ცხედრს... ეჰ, ბედნიერი, სამუდამოთ დაკარგული დრო!

ვშიშობ ვიფიქრო, მაგრამ მგონია, რომ მე ყოველთვის რომანტიკოსი ვიყავი, კინალამ, კინალამ იდეალისტიც. მე მრწამდა ადამიანის აზრი და მისი უსაზღვრო ყოველის შემძლე ბელობა. კაცობრიობის ისტორია მე ერთი მოდელისაა წაულე აზრის მსვლელობათ მქონდა წარმოდგენილი, — ამას შემდეგ არც ისე დიდი ხანია. და მე მეშინია, რომ მთელი ჩემი სიცოცხლე იყო შეცდომა, რომ მთელი ჩემი სიცოცხლეში მე ვიყავი სულელი, როგორც ის გიჟი მსახიობი, რომელიც ჩემს გვერდით არის, მეორე ოთახში. ის აგროვებდა წითელ და მწვანე ქაღალდებს და თვითყულ ქაღალდს ეძახდა მილიონს, ასეთ ქაღალდებს თხოულობდა ის მწახველებისაგან, იპარავდა კლოზეტიდან, რითაც ყარაულებს ართობდა. მე მოვეწონე მას და დამშვიდობების დროს მაჩუქა ერთი „მილიონი“.

— ეს ცოტაა, — მითხრა მან, — მაგრამ მამატივეთ—მე ახლა იმდენი ხარჯი მაქვს, იმდენი რომ... გამიყვანა განზე და ჩამიჩურჩულა:

— ამ წუთას მე იტალიაში მაქვს საქმე. მინდა განვდევნო რომის პაპა და შემოვიღო ახალი; აი ასეთი ფულები. და შემდეგ კი, კვირას, თავის თავს წმინდანათ გამოეცხადებ. იტალიელებს უხარიათ, როცა ახალი წმინდანი ევლინებათ. ასეთი მაღიონებით ხო არ მიცხვარა მე?

მე მიჭირს ვიფიქრო, რომ ჩემი წიგნები, ჩემი მეგობრები და ანხანაგები, ისევე დევან უკავებში და ინახვენ იმას, რასაც მე ცხოვრების სიბრძნეს ვეძახდი, მის იმედსა და ბედნიერებას. მე მესმის, ბბ. ექსპერტებო, რომ—გიჟი ვარ თუ არა, თქვენ თვალში მარც უკეთური კაცი ვარ—მაგრამ აბა ერთი შეგვხედათ ამ უკეთური კაცისთვის, როცა ის, დაფიქრებული შედიოდა თავის ბიბლიოთეკაში.

წადით ბბ., დაათვალიერეთ ჩემი ბინა, ეს თქვენთვის საყურადღებო უნდა იყოს. საწერი სტოლის მარცხენა უჯრედში თქვენ იპოვით ჩემის წიგნებისა და სურათების კატალოგს, იქვე იპოვით უკავების გასაღებს, თქვენ თვითონ მცნელები ხართ და მრწამს, რომ ღირსი ყურადღებითა და პატივისცემით მოეპყრობით ჩემს ნივთებს. აკრეთვე გთხოვთ თვალი ატანოთ, რომ ღამე არ ახლდეს და მჭვარტლი არ გაუშვას. მჭვარტლზე უარესი არა არის რა, ის მიძვრება ყოველგან და მერმე კი ძნელია იმის მოშორება.

სტოლის ირმ
ქაღალდის ხატელებზე

ამ წუთას ფერშალმა პეტროვმა უარი მითხრა იმდენი Chloralamidi მოეცა, რამდენიც მოვითხოვე. ჯერ ერთი, რომ მე ექიმი ვარ და ვიცი რასაც ჩავდივარ და ამას გარდა თუ კიდევ გაუბედათ უარი საქირო ზომებს მივმართავ. ორი

ლაშქა არ მიძინია და სრულიადაც არ მსურს გაგიყვება. მე ვთხოვლობ, რომ ხლორადამიდი მომცენ, მე ამას ვთხოვლობ. ეს უსინდისობაა—ადამიანის ძალათ გაგიყვება!

ბ. ლომთაიძე.

(შემდეგი იქნება).

შავდომის განწორება

„გადას“ № 11 №-181 გვერდზე დაბეჭდილია: „არც თვალები უბრწყინვენ ამას ეხლა და უწინ კი ვერ შეიძლო ისე გასაწყულებულა!“ უნდა იყოს:

„არც თვალები უბრწყინვენ ამას ეხლა და უწინ კი ისინი იცინოდნენ, მაშინაც კი, როცა ტირილი იყო საჭირო. უნდა შეგხვდეთ და მე ამას გამოჰმძებლეთ და მაშინვე შევატყუო ცვლილება—მრისხანეთ შემოხედავთ კი ვერ შეიძლო ისე გასაწყულებულა!“

შ ა ვ ს ზ ლ ვ ა შ ი.

შავს ზღვაში ტალღა ტალღაზე
გადადის ბობოქრობითა,
გემი მისცურავს, მიიბრძვის,
გზას იკვლევს ჭირის ომითა!

თამამ იალქანს ჭილყავაი
თავს დასტრიალებს ყიალით,
აფრას ღრუბელი ეხვევა,
ქარი დასძახის ზრიალით!

მხოლოდ შორს აღმოსავლეთს კი
გადმოუყრია სხივები,
გაზაფხულს ეთამაშება
ვით ტურფას ყელისმძივები!

ბილილა—მინდერის ყვავილი,
ღურჭივალ თაიგულითა
კიდიდან ეგებებიან
იალქანს სიყვარულითა!

ზღვისპირელი.

ო რ ი თ ა ო ზ ა.

(ანდრეი ნემოვესკი).

ამოცურდა ცაზე მოქანცული, ავათყოფა მთვარე, მის გაყვითლებულ სახეზე, მის ჩავარდნილ თვალებში სიცოცხლე ქრებოდა, მისი ახალგაზღვრი შუბლის კანი სიმწუხარის გამო მოხუჭულიყო. ის ხედავს შორს თავის დედას, მიწას, პირს ატყვევს მას და მის ჩავარდნილ გულთან მოისმის რაღაც უკ-

მაყოფილება:—ან სიცოცხლე, ან სიკვდილი!

მიწამ შენიშნა ეს. მისი მოღუშული შუბლი შორის ღრუბლებით მოიფარა. ზღვის ტალღები, ჭრამღებენც—წყვეს არიან მწუხარებით და სევდით, ბობოქრობენ ქრამღებენც, ღრუბლებ შორის შუბლზე აიპართენ მოშავო ბურუსნი, რომლებშიაც ელვარებს მრისხანება და მოისმის მების ხმაურობა:

— ან იცოცხლე, ან მოკვდი! ყოველ დღე თხოვნი თვის მტანჯავ? დაუკვირდი! გაიგე! რამოდენიმე საუკუნემ უკვე განვლო, რაც ჩემში ანთებულნი არიან, ლაპლაპობენ წმიდა ცეცხლნი, ჩემ კალთაში და გარშემო თავი ამოყვეს ახალმა ნაშენებმა, ცხოვრება დულს, ტალღები დელავენ, ტყენი ხმაურობენ, მინდორნი ბიბინებენ. შენ კი შენებური არა-რარობით, ყოველნაირი ფუქსავატობით ჩემ თვალის წინ ხობავ, მიჩოჩავ, საბრალო მოჩვენებავ, უგუნურო მომაკვდაო!...

ცაზე ვარსკვლავები გარბი-გამორბიან, იქაურობას ანათებენ, ზევიდან დედამიწას, მოქანცულ მთვარეს მრისხანეთ, მგელიდურათ დაჰყურებენ; გარშემო უტრიალებენ და თანაც ცვიფრდებიან სიცოცხლესთან მებრძოლი არსების ყურებით...

მთვარე კი ფერ-მიხდილი, მოქანცული მიჩანჩალებს დედა-მიწას უკან და წყნარი, ოდნავ გასაგონი, ფუჩუნნი მოისმის მის ტუჩებიდან:—ან სიცოცხლე, ან სიკვდილი!...

სვირ-სკანდელი.

მეურნე და მეურნეობა.

XI.

თავისთავათ ცხადია, რომ ყოველნაირი ეკონომიური მოქმედების უკანასკნელი მიზანი ადამიანის ცხოვრებაა. ადამიანი მიიღებს თავისი მოთხოვნილებანი, არის ეს ნივთიერი, გონებრივი თუ ზნეობრივი, რაც შეიძლება ფართოთ დაიკმაყოფილოს და თავისი ყოფა-მდგომარეობა გაიუმჯობესოს. ამ მიზნის მისაღწევათ ის იწყებს მოღვაწეობას, ხელს კიდებს სხვადასხვა ხელობას და რომელიც შეტ სარგებლობას აძლევს—იმას უთმობს უპირატესობას. მრეწველობა, აღებმიცემობა, მეურნეობა—ყველა ეს ცხოვრების საშუალებაა და არა თვით ცხოვრება, სიცოცხლის სახსარია და არა თვით სიცოცხლე. მიუხედავად ამ აშკარა კეშმარიტებისა, ბევრი მიზანს და საშუალებას ერთმანერთში ურევს და აქ, სადაც პირველს უნდა ხედავდეს—ხედავს მეორეს. განსაკუთრებით გაზვიადებული წარმოდგენა აქვთ საკუთრებაზე, უფრო კი სამეურნეო საკუთრებაზე. იმას კი არ კითხულობენ, თუ ეს სანატრელი საკუთრება რას წარმოადგენს პატრონისათვის, უადვილებს ცხოვრების უღელს, თუ უმძიმებს, არა, ოღონდ საკუთრება კი ქონდეს და სხვას არ დაგიდევნ. ი, ამ მოსაზრებით წვრილი მეურნეობის გამრავლებას ალტაცებაში მოყავს ზოგი გულწრფელი მოღვაწე და საყოველთაო „დაწვრილმანებს“ ქადაგებს. მისი იდეალია მრეწველობაში პატარა სახელოსნო ვაჭრობაში საწვრილმანო დუქანი, მიწათ-მოქმედებაში პაწია საკუთარი მიწა-ადგილი. მაგრამ ეს არ არის ჩვენი დროის იდეალი, ის წინანდელი დროის ნაშთია, იმ დროის, როცა კაპიტალი კიდევ ვერ დაპატრონებოდა წარმოებას და თვითეული კაცის ცხოვრება აუცილებლათ რაიმე საკუთრებას მოითხოვდა. ეს პატრიარქალურ-ფეოდალური შეხედულობანი გადმოაქვთ დღევანდელ პირობაში და მას საზოგადოებას უჩიჩინებენ. ცხადია, აქ თანამედროვე საკუთრებას აწვრენ იმ ცხოველყოფელ ძალას, რაც წინეთ ქონდა, ნამდვილათ კი,

მათ შორის თითქმის აღარავითარი მზგავსება აღარ არის გარდა სახელისა. შეიძლება დღევანდელი წვრილი მეურნეობა ორი-სამი საუკუნის წინ დიდი ბედნიერება ყოფილიყო მისი პატრონისათვის, მაგრამ დღეს ეს ასე აღარ არის; პირიქით უმრავლესობისათვის ის შეიქნა მიზეზი სიღატაკის, სიბეჭავის და მონობის. ასე რომ მისი გამრავლება ნიშნავს უეჭველად დაქვეითებას—დაქვეითებას ნივთიერათ, გონებრივად და საზოგადოებრივად. ამის დასამტკიცებლად საკმარისია მოვიყვანოთ ცნობები დასავლეთ ევროპის გლეხთა ცხოვრების შესახებ და გავიგოთ, მართლა კეთილდღეობა მიანიჭა მათ დღევანდელმა საკუთრებამ თუ არა.

როგორც წინა წერილში გავარკვიეთ, წვრილი მეურნეობა მრავლდება ინგლისში და გერმანიაში, საფრანგეთში კლებულობს. ამიტომ განვიხილოთ ამ ორი ქვეყნის წვრილ მეურნეთა მდგომარეობა და გავიგოთ რას ნიშნავს წვრილ წარმოების განვითარება.

დავიწყეთ ინგლისიდან. აქაური მიწათ-მოქმედების ცნობილი გამოკვლევით—ენიგი ასე ახასიათებს ლინკოლნშიარის მეურნეთ: 50—80 აკრის (აკრი ერთ ქვევამდისა) მესაკუთრეთა „საცხოვრებელი ბინა ისე კარგი არ არის, როგორც დიდი ფერმის მუშათა ბინაა. ზოგი იმათგანი ძლიერ გლახაა. მუშაობენ მეტს, ვინემ ჩვეულებრივი მუშები და იმავე დროს ლეზულობენ ნაკლებს. ცხოვრობენ მუშებზე უარესად და მათზე ნაკლებ ხორცს ხმარობენ“. კუმბერლანდის პროვინციაში, ამბობს ადვილობრივი გამოკვლევით, 20—50 აკრიანი მეურნე ვაკილებით უარეს მდგომარეობაშია, ვინემ ყოველივე საკუთრებას მოკლებული მუშა დიდ ფერმაზე. „დღიური მუშის მდგომარეობა დიდად უკეთესია, ვინემ ცოტა თანხიანი წვრილი ფერმერის მდგომარეობა“. საპარლამენტო აგრა-რიული კომისია თავის გამოკვლევაში 1897 წ. იმავე პროვინციის შესახებ სწერს შემდეგს: „მთელ ამ მხარეში ფერმერთა ვაჟები და ქალები მუქათა მუშაობენ. არ ვიცი არც ერთი მაგალითი, მამა შვილს ქირას რომ აძლევდეს. ვაჟებს აძლევენ მხოლოდ თამბაქოსათვის 1—2 შილინგს“. ლინკოლნის ერთმა გლეხმა განაცხადა: „მე მთელი ოჯახი შევიწახე და გავზარდე და ახლა ლამის სულ მთლად დაიძალოს. შვილებმა მითხრეს: ჩვენ არ გვინდა აქ დარჩენა და სიცოცხლის გამწარება და წავინენ ფაბრიკებში, მე და ჩემი ცოლი ღვთის ანაბარათ დაგვაგდეს“. მეორემ თქვა: „მე და ჩემი შვილები ხშირად 18 საათს ვმუშაობთ, საშუალო რიცხვით 10—12 საათს. აქ ვცხოვრობ 20 წელიწადია და მხოლოდ დიდი გაჭირვებით გამოვდივარ. უკანასკნელ წლებში ბევრი ფული წავაგეო. ხორცს ვსჭამთ ძლიერ ცოტას“. მესამეს განუცხადებია: „ჩვენ უფრო მეტს ვმუშაობთ, ვინემ დღიური მუშა, ვინემ მონა. ერთათ ერთი ჩვენი სარგებლობა არის ის, რომ თავისუფალი ვართ. ვცხოვრობთ ძლიერ ხელმომჭირნეთ“ და სხ. ერთ მემამულეს განუცხადებია კომისიის წინაშე: წვრილ ფერმებთა მდგომარეობა სამეურნეო პროვინციებში უნუგეშოა; ისინი გამოდიან მხოლოდ იმით, რომ მუშაობენ ორი მუშის ოდენას, ხარჯვენ კი ერთისას. მათი შვილები უფრო დაქანცული და გლახათ აღზრდილია, ვინემ დღიური მუშის შვილები“. და ასეა მთელ ინგლისში, გარდა იმ ადგილებისა, სადაც ბოსტნეულობაა გამეფებული ან და გარეშე სამუშაოც იშოვება. ინგლისის მთავრობის კომისიარი ვილკინსონი, რომელსაც შეუსწავლია მიწათმოქმედთა ცხოვრება, შემდეგ დასკვნამდი მისულა: „სიმართლე მოითხოვს ითქვას, რომ წვრილ მეურნეთა უმრავლესობის მდგომარეობა სანატრელი არ არის. ისინი გამოუთქმელ მძიმე

შრომას ეწევიან და ამასთანავე ისე ხელმომჭირნეთ ცხოვრობენ, რომ დღიურ მუშას ამის წარმოდგენაც არა აქვს. ბევრისაგან გავიგონე, ვალებში ვართო, განსაკუთრებით ნიდერლანდში (აღმოსავლეთი ინგლისი). და არ ვფიქრობ ამ მდგომარეობიდან ბევრს გამოსვლა შეეძლოს. ხორბლის მაზანდის ერთი პენსით დაწვეა წვრილ მეურნესთვის, რომელიც ძლიერ ძუნწათ ცხოვრობს, ნიშნავს შემოსავალ-გასავლის ბალანსის არევას. უმრავლესობას იმიო გააქვთ საქმე, რომ თავის მამულს ტოვებენ, როცა ეს შეიძლება და სხვის სამუშაოს ლეზულობენ. ისინი განსაკუთრებით ეტანებიან დღიური მუშის ეზოს (allotment) დაბარვას, ხე-ტყის გატან-გამოტანას და სხვა ასეთ მუშაობას. გასაჭარი ის არის, რომ გლეხი იძულებულია თავის ცხენსაც თუ ცხენებსაც სამუშაო უშოვოს; ამ მოსაზრებით ზოგ ალაგას ამბობენ, რომ 50 აკრი მიწაა საჭირო გლეხის დამოუკიდებელი ცხოვრებისთვის. მრავალ შემთხვევაში ასეთი გლეხები მოხარული არიან, მახლობელ ფერმერთან სამუშაოს თუ იშოვნიან და აქედან აშკარაა, რომ პატარა მეურნეობის პატრონი ჩვეულებრივად ცუდათ გრძობს თავს და თუ მაინც ბოლომდის გააქვს საქმე, ამის მიზეზია უფრო გარედან შემოტანილი ნაშრომი, ვინემ თავის მამულის შემოსავალი“.

როგორც ვთქვით, მებოსტნე გლეხის სხვებზე უკეთეს მდგომარეობაშია. მაგრამ რას ნიშნავს ეს უკეთესობა? აი როგორ ავციწერს ამას სტანჰოფი: „აქსველში კუნძულის ჩრდილო ნაწილი შეიცავს ძლიერ ნაყოფიერ მიწებს, სადაც განსაკუთრებით ბოსტნებს აშენებენ. აქ ბევრია მესაკუთრე, ამუშავენ თავისვე საკუთრებას ოჯახის წევრთა და ხანდახან ნაქირავეები მუშების დახმარებით. მიუხედავად ვალებისა შეძლებულად ჩანს ის მესაკუთრე, რომელსაც თავისი მიწა მთელ წელიწადს ყოფნის სამუშაოთ, ან და 4—5 აკრი აქვს, სამუშაოთ არ ყოფნას და ხანდახან სხვებს მიექირავენა. აქ ფულს სესხულობენ 3—4 პროცენტით. მაგრამ ამასთანავე მიწის მესაკუთრე დამოუკიდებელია, რაც ერთად სუსტდება სხვაზე მიქირავეებით. ხანდახან ისინი ერთმანეთს ეხმარებიან, ან ცხენს ათხოვებენ, თუ ყავთ. მათი შვილები მუშაობას ადრე იწყებენ, შკოლაში ნაკლებად დადიან, ვინემ მოქირავე მუშების შვილები. ისინი მრავალ შემთხვევაში ძლიერ ცოტათა დგანან დღიურ მუშებზე მალა, ამათზე უფრო მძიმე შრომას ეწევიან, უგლახესათ იკვებებიან და მიწაც უარესი აქვთ“. გამოდის, რომ ეს საუკეთესო მიწის პატრონი მხოლოდ „ჩანს შეძლებულად“, ნამდვილად კი დღიურ მუშაზე დაბლა დგას—საქმელით, მიწით, სწავლით და მძიმე მუშაობით!

ერთი სიტყვით, ინგლისის წვრილი მეურნე, მოიჯარად-რეა ეს თუ მესაკუთრე, ვაცილებით უფრო ცუდათ ცხოვრობს, ვინემ ინგლისის სოფლის დღიური მუშა, ხოლო სოფლის მუშაზე უკეთ ქალაქის მუშა ცხოვრობს. მაშასადამე წვრილი მეურნე პროლეტარიატზე დაბლა დგას ყოველმხრივად, გარდა იმისა, რომ ის „თავისუფლად“ გრძობს თავის თავს. მაგრამ ეს არის თავისუფლება მონობაში, ეს არის მოჩვენებელი დამოუკიდებლობა და არავითარი კავშირი არ აქვს ნამდვილ თავისუფლებასთან. იქ, სადაც მონობაა მიწის, სიღატაკის, უვიცობის, კრუმორწმუნობის—თავისუფლება ყოველად შეუძლებელია. და თუ ასეა ინგლისში, რაღა უნდა იყოს სხვა სახელმწიფოებში.

გადავიდეთ გერმანიაზე. პროფესორი ფიოლკერი სწერს გერმანიის და ბელგიის წვრილ მეურნეობაზე შემდეგს: „წვრილ მესაკუთრეთა მდგომარეობა, შედარებით ინგლისის სოფლის მუშასთან, დაბეჭავებულია (iammerlich); ქმარი და ცოლი,

ვაჟი და ქალი იალონიდან ვახშობამდის გამუდმებით მუშაობენ და იმდენს იძენენ, რომ სული კბილით ატარონ. იკვებებიან ცუდი საქმელით, ცხოვრობენ ბინძურ და ვიწრო სახლებში. ამ მხრით ინგლისის სოფლის მუშა უეჭველათ 50 პროცენტით უკეთ ცხოვრობს. გლახთ ფული არ აქვთ თავის პატარა მამულის რიგიანათ დასამუშავებლათ ან საკმაო პირუტყვის შესანახათ. მანქანათა და ხელოვნურ სასუქის შექმნა ხომ შეუძლებელია. შედეგი ყოველგან ერთია: ცოტა მოსავალი, ცოტა მოკვება, მიწას დღი ფასი, (რადგან, როგორც ირლანდიაში, მიწას უყურებენ, როგორც ერთადერთ საშუალებას ცხოვრებისათვის) და მკაცრი და გასაწყობებული არსებობა. ერთი ინგლისელი მოგზაური გერმანიის და საფრანგეთის გლახობაზე სწერს: «გლახის მეურნეობის არსებობა აიხსნება ცოლის და შვილების დამონაგებით; ესენი, შეწუხებულნი სიღარიბით და მძიმე შრომით, ყოველნაირ ამინდში გარეთ უნდა იყონ და მუშაობდნენ. ისინი თესვენ, ბარენ, ქართობილს ტომრობით მიეზიდებიან, შემას აწყობენ, სასუქში—ტიტყელა ფეხებით დგებიან და კალათებით მინდორში გააქვთ და სხ. და სხ.». ჰესენში „წვრილი გლახი წარმოუდგენელ ცუდ მღკამარეობაშია. სოფლის დღიური მუშა მასთან შედარებით უცაოლებით უკეთეს მღკამარეობაშია, ვინაიდან ესენი ღებულობენ დამპირავებელთაგან ხარჯსაც“. ხოლო რიგიანი ხარჯის მიცემა ერთადერთი საშუალებაა მუშის მოსახიდავათ“. გლახები სქამენ უმთავრესათ ქართობილს: „ბანა ღარიბულა; სახლები ჩვეულებრავათ ხისაა, უშნოთ აშენებული და უკანასკნელ წლებში ღვთის ანაბარათ მიშვებულა. საშუალო ძრიელ ცოტაა, ერთი სტოლი; რამდენიმე სკამი, ერთი შკაფი, ქვეშაგება—აი უმთავრესათ სახლის სიმდიდრე“. ვეიმარის გლახნი თავის დამოუკიდებლობას უქმელ-უქმელობით ირჩენენ. „არის გლახთა მთელი კლასები, რომელნიც ხორცს სქამენ დიდ დღესასწაულებზე, მაშინ როდესაც უბრალო მოჯამაგირეც კვირაში ორჯერ სქამს ხორცს; ახალი ერბო ხომ ძლიერ იშვიათია, სანამ წვრილი მეურნე საკუთარ გუთანს არ აზამს და ამასთანავე დღის ქირასაც ღებულობს, მანამდის არა უშავს, შედარებით ძლიერ კარგათაა, მხოლოდ საკუთარი გუთნის გაჩენით იწყება მისი მწარე ცხოვრება“. მერცივის მაზრის გლახობა „იკვებება თითქმის მარტო ქართობილით და ქვავით, ხორცი იშვიათია. კვება საკმარისი არ არის. შთამომავლობა ხდება უნიჭო, უენერგო, თავისი ინტერესების შეუგნებელი“.

მაშ რით აიხსნება ის, რომ პატარა მეურნეობა ხშირათ სჯობნის დიდს? მაგ., აგრარიულ გამოკვლევათა სიტყვით, გადენში 11 ჰექტარიან მეურნეობას წლის ბოლოს ქონებია დეფიციტი 933 მარკა, ხოლო 5 ჰექტარიანს დარჩენია მოგება 191 მარკა. ეს რომ გავიგოთ, იმავე ავტორთა გამოანგარიშებით, საჭიროა სახეში მივიღოთ შემდეგი: პირველი შემუშავდა ნაქირავები მუშით, მეორე კი პატრონის ოჯახის წევრთა მიერ. პირველ შემთხვევაში მუშაზე დღეში ხარჯათ მოდიოდა ერთი მარკა, მეორე შემთხვევაში კი ოჯახი „იოლათ“, მიდიოდა, თითოზე ნახევარ მარკასაც არ ხარჯავდნენ დღეში; ამათ რომ პირველთა ოდენი ექამა, მაშინ მოგების მაგიერ 1250 მარკა დეფიციტი ექნებოდა. მაშასადამე, წვრილი საკუთრების „მოგება“ უქმელობის ბრალია, სიღატაკის შედეგია და მეტი არაფერი. „ჩვეულებრივი ქირის მუშა, განსაკუთრებით დიდ მეურნეობაში, მუშაობის დროს ფიქრობს: ნეტავი ხვალ უქმე იყოს, დღეს აღრე დაყნებებ თავს მუშაობასო. წვრილი გლახი, განსაკუთრებით საჩქარო მუშაობის დროს ფიქრობს: ნეტავ დღე ერთი ორი საათით გაგრძელდებოდესო“. ცხადია, გრძელი სამუშაო დღე და გლახა

საქმელ-სასმელი—გლახის მიუკილებელი თანამგზავია. ამას მიუმატეთ მისი ბინაც. აი რას ამბობს ერთი გლახის სადგომის შესახებ ანჰაგენი: „სახლს სიკრძე აქვს მუქი, სივანე 7 1/2; შუაზე კარებია, რომელსაც პირდაპირ სასტუმროში შეყვანართ, აქვე იძინებენ ქმარი, ცოლი და ოთხი ბავშვი. იმას იქით არის პატარა სამხარეულო, რომლის გვერდით მოსამსახურე ქალის ოთახა. ეს ოთახი ყველას სჯობს, რადგან მოსამსახურე გლახა ოთახს არ კადრულობს და თხოულობს ისეთს, როგორსაც სხაკან იძლევიან... იკვებებოდნენ ქართობილით, რძით, იშვიათათ ტარანით. კაცი კვირაობით სწევდა თამბაქოს. ისინი სრულიად არ გრძნობდნენ, რომ ძლიერ უბრალოთ (!) ცხოვრობდნენ და კმაყოფილი იყვნენ თავის ბედის. ასეთი ცხოვრებით თათქმის ყოველ წელს რჩებოდნენ ცოტა რამ ზედმეტა. როცა შევევითხე მათი საკუთრების ღირებულებას, 8000 მარკათ დამიფასეს“. როგორც ხედავთ, „უბრალოთ“ ცხოვრება ნიშნავს უქმელობას და მოთხოვნილებათა შემცირებას, ე. ი. სრულ ბარბაროსობას. „საქსონიის გლახი უარესათ ცხოვრობს, ვინემ ფაბრის მუშა, რომელსაც მოთხოვნილებაც მეტა აქვსო“—ამბობენ „გერმანიის გლახთა ყოფა-მდგომარეობის“ მკვლევარნი. რაც შეეხება საფრანგეთს—აქ ხომ წვრილი მეურნეობა რიცხვით კლებულობს, რაც მეურნეთა მეტის მეტ დაბეჩავების აშკარა მაჩვენებელია. ამიტომ არის, რომ აქაური ეკონომისტები, მაგ., ემილ დე ლაველე, ლავერნიე და სხ., ინგლისის წვრილ მეურნეობას სახავენ იდეალათ თავის ქვეყნისათვის, ხოლო ეს რა სახის მეურნეობაა—ზევით დავინახეთ.

აშკარაა, წვრილი მეურნეობა მეურნეს აცლას ძალ-ღონეს, კვებს ცუდათ, აბეჩავებს გონებრივით—ერთი სიტყვით გადაშენების ვახზე აყენებს. ამის შედეგია ის, რომ აქ სიკვდილი და ავთმყოფობა გაცილებით მეტია, ვინემ მსხვილ მეურნეობაში. ჩვენ ხელთ გვაქვს ვორონეის გუბერნიის გლახთა შესახებ ცნობები. რაღაც ნათლათ ამტიკებს ამ მოსაზრებას. აი ეს ციფრები:

რიცხვი მეურნ.	ავთ.	დასაზირება.	სიკვდილი.	მცხოვრებთა მატება.
	%	%	%	%
უმიწონი	0,97	3,91	3,41	0,62
მიწით: 5 დეს.	0,58	1,78	3,50	1,68
5—15 "	0,42	1,47	3,32	2,06
15—25 "	0,32	1,15	2,86	2,44
25ს ზევით	0,25	0,88	2,62	2,95

აქედან აშკარაა შემდეგი: რაც უფრო პატარაა მეურნეობა, მით უფრო დიდია ავთმყოფობა, სიკვდილი, დასახინრება და ნაკლებია ხალხის მატება. მაშინ, როდესაც 5 დესიანტიანი საკუთრებაზე სამ ნახევარი პროცენტი სიკვდილი მოდის, 25-ზე და ზემოთ—ორნახევარზე ცოტა მეტია. ეს უტყუარი საბუთია იმის, რომ წვრილი საკუთრება პირდაპირ ანადგურებს ხალხს და სპობს ერის ცხოველმყოფელ ძალას. ის აღარ კმარობს სოფლელთა ნივთიერათ და გონებრივად დაცემას, არა, ის წვდება მათ აგებულებას და ძირში სჭრის იმ ხეს, რომელზედაც თვითონ ზის...

ამგვართ, წვრილი მეურნეობა კაპიტალისტურ ხანაში აღარ არის ის, რაც იყო წინეთ, საშუალო საუკუნოებში. ის დღეს კაპიტალის უღელ ქვეშ გმინავს და ძალის ატანს წვრილ მეურნეთ ეს უღელი ატარონ. არცერთი კლასი საზოგადოებისა ისე მკაცრათ არ იტანჯება ამ უღლით, როგორც წვრილი გლახობა; მაშინ, როდესაც დღიურ მუშას შეუძლია ამ უღელს სხვადასხვა პირდაპირი ზომებით შეებრძოლოს და ოდნავათ მაინც შეიმსუბუქოს, გლახობას ეს არ შეუძლია; ის ჩაყენებულია ინდივიდუალურ პირობებში, მუ-

შობს ცალ-ცალკე, გამსჯალულა თაისივე კერძო ინტერესებით და ვერავითარ სხვებთან შემავრთებელ ხელს ვერ ხედავს. და ან ვის უნდა შეებრძოლოს მან? გლახი, რომელსაც საკმაო მიწა აქვს, ვერ წარმოიდგენს, რომ თავის დაბეჩავების მიზეზი საზოგადო პირობებია და არა ის თვითონ. აქ კაპიტალისტიურ წარმოებას თაღისმიურ როლს თამაშობს. ის იტერს რა გლახს თავის კლანჭებში, იმავე დროს არ ეჩვენება მის, თვალში არ ეჩნობება და ყოველ ფეხას ნაბიჯზე არ აგრძნობინებს, ჩემი მონა ხარო. ამიტომ გლახი ძირიელ ვანვითარებული უნდა იყოს. რომ ეს ძირითადი მიზეზი შეიგნოს და მთელი არსებული წყობილება წარმოიდგინოს. ის ცდილობს სხვადასხვა საშუალებებით (კრედიტი, კოოპერაცია და სხ.) თავი შეემაგროს, გამოგლეჯილ ადგილას დააკეროს, „პოზიციები“ დაიწყოს, მაგრამ ყველა ეს კაპიტალის სასარგებლოთ მუშაობს და გლახი მის ბადეში კიდევ უფრო ეხვევა. ამბობენ, გლახი ბარბაროსიაო, მაგრამ ასეთ პირობებში ვინ არ იქნება ბარბაროსი. მისი ამ მდგომარეობიდან გამოყვანა და კულტურულ კლასათ შექმნა არის პირდაპირი მოვალეობა მოწინავე კლასების. ჩვენ ზევით დაკმატრკითვით, რომ წვრილი გლახი პროლეტარზე ცუდათ ცხოვრობს. მაშასადამე ის თავისი შინაარსით პროლეტარზე დაბლა დგას, ფორმით კი მაღლა; ის ვითომ მესაკუთრეა, ეს მისი არსებობის გარეგანი მხარეა; შეძლებით კი ლატაკია—ეს მისი არსებობის შინაგანი მხარეა, ე. ი. ის ნამდვილათ ბოვანია, სხვისი ყურმოჭრალი ყმაა, წარმოადგენით კი მესაკუთრეა, თავის თავის ბატონია. აი ეს მისი ფანტაზია გზაკვალს უბნებს და წყალზე ფეხით აჩერებს. მან არ იცის საითკენ წავიდეს, როდის ვის მიემხროს, რა საკუთარი როლი ითამაშოს. ამიტომ, როგორც კი მიწის იშოვის—მაშინვე კმაყოფილდება და ხშირათ წინანდელ მეგობარს მტრათ უხდება. ის თავის მდგომარეობით იძულებულია შუათანა რული ითამაშოს და მოწინავე კლასთა ენერჯიაზე და გამჭრახობაზე და მოკიდებული ეს როლი პროგრესიული იქნება თუ რეგრესიული *).

გ. მარშალაძე.

წერილები რედაქციის მიძართ.

„ივერია“- „ხეჩნამორსკი ვესტნიკის“ კორესპონდენტი ვლადიმერ ბზვანელმა „ივ.“ ფურცელზე № 50 უკვე ახსდა ნიღბი და გვაუწვა თავის ვინაობა. სიმედიატროს სამართლისთვის მას მოუწევია მსჯულთ ბ. დ. ავლიანი. როგორც უკანასკნელ ჩემ წერილშიც („ივ.“ № 2) ვთქვა, მე თსნსნა ვარ ბ. ბზვანელის წინადადებაზე, მარა შემდეგი არა ვიხარებო: ერთი, რომ მსჯულები თუ სმტრედიდან არ იქნებიან, საქმის გაჩეკვა მინც ადგილობრივ მონდეს, რადგან ამას მოითხოვს საქმის საბუთიანთ გამორკვევა ადგილობრივი მოწმების კითხვით და არა ფორმალურათ თრიოდ ახლათ ნაშოკნი ფარატის ქაღალდის შემწეობით. მეორე, სანძლეფო ფული, (20 მან.) როგორც ვამბობდი წინა წერილებში, მიეპატოს ევლასის ქართკელთაგან სხსხლხ წიგნების გამოცემისათვის გადადებულ ფულს.

ჩემის მხრით მედიატორეთ ვსსსელებ „შებრეშეშეთა“ პირ. აშსსსაგობის» დირექტორ-თავმჯდომარეს ზოლიკარზე გურგენის მე

* ამ წერილის წყარობი: „The agricultural labourer“ by Keibel, 1887, London; გვ. 123 და სხ.; Royal Commission on Labour. Vol. I, part. VI, გვ. 10—11; „Die Agrarfrage“, Kautsky, გვ. 106 და სხ.; „Миръ Божий“ № 7 1902 წ., გვ. 2 და სხ.; „Русское Божество“ № 9, 1902 წ., გვ. 190 და სხ.

მდიანს და ვთხოვ მსჯულთ გამოკითხონ სმტრედიში სხლად პირთ, იეო თუ არა ბ. ბზვანელის პირველი კორესპონდენტი „ივერ.“ № 181—1892 წ. დასტამბავადი სმტრედიში სხლად რაო შეკლის და ქსენანას დაარსების შესახებ წერილები დაწერილია ვეტილება გარდა იმას, რაც ჩემ სწასუსთ. წერილებშიაც იეო აღნიშნული („ივ.“).

სამინისტრო შკალაში ამგვარი კრებები როგორც ბ. ბზვანელი ისენიებს სმართ არის იქ, მაგრამ ამ საქმისთვის განკებ მოწვეული არაგან ეოფილა.

დასსრულ გავსსსელებ ბ. ბზვანელს, რომ მე მას ბრადს ვდებდი, ნსჩტრეკვთ ქუჩაში ან ნაცნობ-მეკობრებთან ურმოკრულ ამბებსაწდვის გახეთქო და ვესებოდი მასა წერილების რეპორტორულ სსსისათს, მსსთან მს-ბიჭობა და სათელ-მირთნობათ არა ადამიანის უბრალეთ შექქბში, რომელაც მის პირველ, მეორე და მესამე წერილბში ნათლად ჩანს.

ნალბანდიშვილი (იგივე ყარაპან ნანეიშვილი).

დრ. რედ. ნ. იაკ. ალექსიევ-მესხივე

გამომცემელი ან. თ. წერეთლისა.

გ ა ნ ც ხ ა დ ე ბ ა ნ ი.

სამმუშრობო ბანკის წლიური კრება

და ნ ი ზ ნ შ ლ ი ა

კვირას, 30 მარტს, დილის ათ საათზე. კრება კანონიერი იქნება, რამდენი წევრიც უნდა დაესწროს.

თფილისის კერძო სამკურნალო

ბადეპანიშვილის

(კუთია, ნიკოლოზის ქუჩა, სახლი საგინაშვილისა, № 21).

ტელეფონი № 274.

აგადმეოფებს იღებენ ყოველ დღე.

- დ ა დ ა თ :
- გ. ი. ჭიჭინაძე — კბილის სნეულებანი, 8—10 სანთ.
 - ნ. ტ. მუდიანი — ყურისა და ყელისა და ცხვირის 9—10.
 - გ. გ. მადლაშვილი — შინაგან. სამშ. ხუთშ. და შაბათობით 10—11.
 - ლ. ი. კამოჯია — საშარდეს (ქირურგიული) ავთმყოფისათვის: სამშაბათობით, ხუთშაბათობით და შაბათობით 01 საათიდან 11-მდის.
 - ი. ზ. ახალშენიშვილი — კბილის სნეულებანი, 11—12.
 - კ. მ. ელიაზიშვილი — შინაგან. და ბავშ. 11—12.
 - დ. ა. გედეკანიშვილი — შინაგანი, ნერვებისა და წამლობა ელექტრონით 12—1 ს.
 - გ. მ. მანგუტოვი — შინაგანი, ნერვების; და ბავშვებისა სამშაბ. და პარასკ. 1—2. ყვრობით — 9—11.
 - ს. გ. ბარსუკაჯი — დედათა სნეულებანი, ორშაბათობით ოთშაბათობით და პარასკეობით, 12—1.

გ. მ. ამბარდანიანი—სიფილისისა, კანისა და საშარდესი 1—2.

გ. კრ. სობოლევსკი—ქირურგ. და ორტოპედულის აბრშ., ოთხშ. და პარასკ. 1—3.

ს ა ჯ ა მ ო თ ი :

ი. ნ. თუმანაშვილი—დედათა სწეულებანი, 5—6.

ს. გ. მადლაშვილი—შინაგანი, ბავშვებისა და ყვაილის ცხრა, მიკრო-ქიმიური ბაქტერიოლოგიური გამოკვლევანი 5—6.

სამკურნალო საწოლი ოთახები. ფასი რჩევა-დარიგებისა 50 კაპ., ოპერაციები და კრაოტები მორიგებით.

სამოლოგიკო, სამეცნიერო და სალიტერატურო ნახაზებიანი გაზეთი

„ქ ვ ა ლ ი“

(წელიწადი მეტრთმეტე)

გამოვა 1903 წელსაც ყოველ კვირა დღეს 1—3 თაბახამდე.

კაზეთი წლიურათ ღირს თვილისში 7 მან., თვილისს გარეთ 8 მან., ნახევარი წლით თვილისში 3 მ. 50 კ., თვილისს გარეთ 4 მან., ხალხსაში თვით 2 მან. თითო წამერი სამ შაურათ. ღირსის გამოცემა თვილისს გარეთ ღირს ორ აბახათ.

ხელის მომწერლებს შეუძლიათ წლის ფული ნაწილ-ნაწილათაჲ შემოიტანონ.

ხელის მოწერა შიადება: თვილისში, წერა-კითხვის საზოგადოების კანცელარიაში (სასახლას ქუჩა, თავად-ახუნურაბის ქარვასლა); რეინის გზის სადგურზე პირველი კლასის ბუფეტში, ესტ. მხარტიშვილთან და თვით „კვალის“ რედაქციაში.

ქუთაისში: მიტროფანე ლადიქსთან, ვ. ბუქნაშვილის წიგნის მაღაზიაში და ქუთ. გამომცემელ ამხანაგობის კაისკში; ბათუმში სპირიდონ ჭელიძის წიგნის მაღაზიაში; ოზურგეთში და ახალ-სენაკში—კ. თავართქილაძის წიგნის მაღაზიაში; ჭიათურაში—კალისტრატე ჭიჭინაძესთან და გერასიმე ბერიძესთან; ყვირილაში—ივანე არდიშვილთან; დაბასონში—სახალხო სამკითხველოში; ძველ-სენაკში—არსენ წითლიძესთან; ოზურგეთში—დომენტი შავიშვილთან; საბუნჩაში—დომიტრი მეღაძესთან.

ფოსტის ადრესი: თფილს, Редакция „КВАЛИ“.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА НА 1903 ГОДЪ (X ГОДЪ ИЗДАНИЯ)

На ежемесичный научно-философский и литературный журнал

НАУЧНОЕ ОБОЗРЕНИЕ.

Подъ ред. М. Филиппова, при ближайшемъ участии проф. С. Глазенапа, проф. Л. Петражицкаго и проф. В. М. Шимкевича.

„Научное Обозрѣніе“ имѣетъ цѣлью знакомить читателей въ общедоступной формѣ съ движеніемъ научной и философской мысли.

Продолжая слѣдовать своему популярному, но въ тоже время строго-научному направленію, редакция „Научнаго обозрѣнія“, при вступленіи въ десятый годъ изданія, рѣшила произвести существенныя улучшенія, путемъ привлеченія новыхъ научныхъ и литературныхъ силъ. Съ января 1903 года вводится:

НОВЫЙ ОТДѢЛЪ БЕЛЛЕТРИСТИКИ

(романы, повѣсти, драмы, стихотворенія).

Въ отдѣлѣ журнальнаго обзора редакціей обращается вниманіе на статьи, помѣщаемыя въ научныхъ и литературныхъ органахъ преимущественно иностранныхъ, причѣмъ имѣются въ виду въ особенности читатели, не имѣющіе возможности слѣдить за иностранною печатью.—Въ отдѣлѣ общественныхъ наукъ будутъ помѣщаться также статьи изъ области ученія о правѣ и государствѣ. Редактированіе трехъ научныхъ отдѣловъ приняли у себя: отдѣла „научныхъ новостей“ проф. С. П. Глазенапа, отдѣла социально-юридическаго проф. Л. Петражицкій и отдѣла биологическихъ наукъ—проф. В. М. Шимкевичъ.

Въ отдѣлѣ „Народный Университетъ“ (для Самообразованія) принимаютъ участіе учредители русской парижской школы Общественныхъ наукъ: проф. Ю. Гамбаровъ, проф. Максимъ Ковалевскій, проф. М. Тамашевъ, Е. де-Роберти, члены одесскаго лекціоннаго комитета и другіе ученые.

Подписная цѣна: на годъ безъ доставки въ Сиб. 7 р. Съ доставкой и пересылкою по всей Россіи 8 р. Разсрочка по два рубля за четверть года. За границей 10 р. Адресъ Главной Конторы: С.-П., Малая Итальянская, д. 37.

ОТКРЫТА ПОДПИСКА на 1903 годъ—(X г. изданія журнла).

„ХОЗЯИНЪ“

Подписная цѣна: на годъ 6 руб., на полгода 3 руб., на мѣс. 60 коп. съ пересилкой.

За границу: на годъ 8 руб., на полгода 4 руб. Отдѣльные номера 20 коп.

Разсрочка по одному рублю въ теченіе первыхъ шести мѣсяцевъ.

Объявленія по 10 коп. за строчку петита въ одинъ столбецъ (4 столбца на страницѣ).

Подписчики въ 1903 г. получатъ бесплатно слѣдующія 6 книгъ «БИБЛИОТЕКИ ХОЗЯИНА»:

- 1) КРУПНЫЙ РОГАТЫЙ СКОТЬ въ условіяхъ русскихъ хозяйствъ. Сборникъ статей покойнаго А. А. Армферльда. Съ портретомъ автора.
- 2) ВОЗДѢЛЫВАНІЕ КАРТОФЕЛЯ по даннымъ науки и практики. Проф. С. М. Богданова.
- 3) КОНЕВОДСТВО. Практическое руководство къ разведенію рабочихъ лошадей. Ф. Ольденбурга. Переводъ съ нѣмецкаго.
- 4) РЫБОВОДСТВО. Практическое руководство къ разведенію рыбъ. А. Веедера. Переводъ съ нѣмецкаго.
- 5) СѢМЕНА ЛУГОВЫХЪ ТРАВЪ и КЛЕВЕРА. Руководство къ опредѣленію и изслѣдованію сѣмянъ. Д-ра Л. Виттмана. Переводъ съ нѣмецкаго. В. Г. Дошпельмаира. Съ 12 литографирован. таблицами и 25 рисунками.

ПРИНИМАЕТСЯ ПОДПИСКА

« НА »

ежедневную газету политики, литературы и общественной жизни

КУРЬЕРЪ

НА 1903 ГОДЪ

ПОДПИСНАЯ ЦѢНА:

на годъ 6 р. на 3 мѣс. 2 р. на 2 мѣс. 1 р. 40 к. на 1 мѣс. 75 коп.

Для учащихся въ высшихъ учебн. заведеніяхъ на 1 м. 60 к.

Переходъ изъ годовыхъ подписчиковъ по разсрочкѣ въ полугодовые или на другіе сроки не допускается.

Прежніе подписчики, при возобновленіи подписки, благоволятъ прилагать бандероль, подъ которой они уже получали агзету.